ЙҒУР

ІШМАҚЛИРИ

Uighur tepishmaqliri.
112

УЙҒУР

тепишмақлири

Топлиғучилар:

М. Әлиева
М. Һәмраев
З. Қахаров

«ЖАЗУШЫ» НӘШРИЯТИ
АЛМУТА — 1966

PN6377
.U3 U3
1966
Orien
Uigur

Бу топламға уйғур хәлиқ тепишмақлириниң бир туркуми киргузулди. Тепишмақларниң турлири хелила бар. Бу дәсләпки топламға хәлиқ арисиға нурғун таралған тепишмақлардин башқа чөчәклик вә һесаплиқ тепишмақларғиму бир аз орун берилди. Уйғур тепишмақлириниң сани пәқәт мошулар биләнла чәкләнмәйду. Уларни жиғишни йәниму давамлаштуруп, китапханларға тонуштуруш алдимизда турған муһим вәзипә.

6
Copy

9518T

9N66

7-3-3

МУҚҚӘДИМӘ

Хәлиқ даналиғи — чәксиз вә хилму-хилдур. Мақал вә тәмсилләр, дастанлар вә чөчәкләр, нахша, қошақ, тепишмақлар — мана буларниң һәммиси дәсләп қаримаққа аздәк көрүнгини билән, намлири мәлум болмиған йүзлигән, миңлиған авторларниң хәлиқниң роһий байлиғиниң ғәзнисигә қошқан һәссиси наһайити чоң вә муһим әһмийәткә егә.

Хәлиқ наһайити нурғун ижат қилди, хәлиқ ижат қилған әң яхши әсәрләр бизниң дәвримизгичә йетип кәлди вә бир нәччә әсир давамида силиқлишип, мукәммәлләшкән бәдиий шәкилгә егә болди, кәң хәлиқ аммисиға чүшинишлик болди: шундақ қилип, һаяттин орун егилиди.

Биз уйғур әдәбияти тарихиға муражиәт қилидиған болсақ, у чағда атақлиқ алим Маһмут Қашқарий, сөз сәньитиниң маһири Юсуп Хас Хаҗиплар фольклор билән шуғулланған. Буниңға Маһмут Қашқарийниң «Дивану луғәтий түрк» дегән мәшһур әсири рошән испат болалайду.

Шу нәрсини чоң қанаәтлиниш билән тәкитләп өтүш керәкки, Маһмут Қашқарий өз әсиригә киргүзгән фольклор материаллириниң бәзи бирлири һеч бир өзгәрмәстин мошу күнгә йетип кәлгән. Бу һал фольклор

әсәрлириниң пәқәт һаятий күчигә егә екәнлигини көрситипла қоймастин, бәлки шундақла бир чағларда вуҗутқа кәлгән бу әсәрләрниң узақ жиллар давамида силиқлинип, мукәммәлләшкән бәдиий шәкилгә егә болғанлиғини йәнә бир қетим испатлайду, у әсәрләр дәвир синиғидин өткән вә өзиниң бәдиий күчи билән бизниң дәвримизгичә йетип кәлгән.

Мәсилән, уйғур вә башқа түрк системисидики тил билән сөзләшкүчи хәлиқләр та мошу кәмгичә төвәндики мақални ейтип кәлмәктә:

Адәмниң алиси ичидә,
Һайванниң алиси тешида.

Бу мақал биринчи қетим Маһмут Қашқарийниң «Дивану луғәтий түрк» әсәридә кәлтүрүлгән вә узақ жилларниң өткинигә қаримай, мәзкүр мақал бизниң дәвримизгичә һеч бир өзгәрмигән һалда йетип кәлгән. Маһмут Қашқарийниң әсәридә мундақ мақалилар наһайити нурғун.

Биз жуқурида ейтқандәк, хәлиқ иҗадиға Юсуп Хас Хаҗипму мураҗиәт қилған. Бәзән у хәлиқ иҗадиниң материаллирини худди Маһмут Қашқарийниң өз поэмисиға һеч бир өзгәртмәстин киргүзгән. Мәсилән, «Кудәтғу билик»тә хәлиқ арисиға кәң таралған мону төвәндики мақал учрайду:

Адәм көрки йүздур,
Йүзниң көрки — көз.
Егиз көрки тилдур,
Тилниң көрки — сөз.

Лекин поэмиға тәмсил сөз вә мақалиларни өзгәртмәй, әйни өзи бойичә киргүзүш һәр қачан мүмкин

болмиған. А. А. Валитованиң «Қудатғу билик»тики фольклор мотивлириға бегишлап язған мақалисида көрситишичә, «Кудатғу билик» поэмисида учрайдиған афоризм вә әқлий сөзләргә түрк системисидики тилларда сөзлишидиған хәлиқләр фольклориға толуқ охшайдиған сөз вә афоризмларни тепиш қийин, лекин шуниңға қаримай, шаирниң фольклорға муражиәт қилғини рәт қилип болмайдиған һәқиқәт. Юсуп Хас Хажипниң бәзи бир фольклор әсәрлирини өзгәртип алғанлиғини чүшинишкә болидиған һадисә.

«Дивану луғәтий түрк»ниң автори фольклор материали асасида тил мәсилилирини тәкшүрүшни өз алдиға асасий мәхсәт қилип қойған еди. Шуниң үчүнму, у хәлиқ арисиға тарқалған нахша вә қошақ, мақал вә тәмсилләрни, тепишмақ вә шеирларни өз әсәридә һеч бир өзгәртмәй бәргән.

Юсуп Хас Хажипниң алдида турған вәзипә башқичәрәк еди. Униң алдида турған вәзипә—таллап елинған материални толуқ документ асасида әйни өзини бериш әмәс, бәлки А. А. Валитованиң чүшәндүришичә ейтқанда, «Өз ой-пикирини өткүр хәлиқ сөзи арқилиқ тәкитләш»[1] үчүн хәлиқ еғиз ижадийити нәмунилиридин пайдилиниш вәзиписидин ибарәт еди. Иккинчидин, өз поэмисини қедим уйғур шеирий тили биләнла әмәс, шундақла фольклор материаллиридин пайдилиниш биләнму кәң хәлиқ аммисиға йеқинлаштурушқа интилгән. Юсуп Хас Хажип мақалиларни поэмиға киргүзгән чағда һәр дайим шеирийәт вәзнииниң алаһидилигигә көңүл бөлгән, шуңлашқиму, поэма йезилған әруз вәзни мәзкүр әсәргә киргүзүлгән мақал вә тәм-

[1] А. А. Валитова. К вопросу о фольклорных мотивах в поэме «Кутатгу билик» жур. «Советское востоковедение» № 5, 1958 г.

сил яки тепишмак һәм шеирларниң бир қәдәр өзгиришигә елип кәлди. Һазир уйғур, өзбәк, қазақ, татар, башқурт, қирғиз хәлиқлири арисида ейтилип жүридиған фольклор материаллириниң Юсүп Баласагун поэмиға бир аз өзгәртип киргүзүлгәнлигиниң сәвәви әйнә шуниңдин ибарәт.

Деңиз бойидики аддий ташлар долқун тәсири билән өзигә хас хусусийәтләргә егә болған зенәтләш нәрсилиригә айланғинидәк, фольклор әсәрлириму, болупму униң кичик шәкиллири, әсирләр өтүши давамида шәкиллинип, йетилгән миниатюриларға айланған.

Хәлиқ аммиси арисиға көп тарқалған хәлиқ егиз ижадийити шәкиллириниң бири тепишмақлар болуп һесаплиниду. Тепишмақларниң мақал вә тәмсилләрдин өзгичилиги шуниңдин ибарәтки, улар турмуш һадисилирини тәсирлик вә әстә қалидиған шәкилдә берипла қоймай, бәлки улар адәмләрниң чоң-кичигидин қәтьий нәзәр, уларни бу яки у һадисиләр үстидә мулаһизә қилишқа, мәнтиқий хуласиләр чиқиришқа үгитиду. Фольклорниң мәзкүр икки жанри пәқәт өзигила хас алаһидилиқлиригә егә, шуниң билән биллә, улар арисида охшашлиқму бар. Мақал-тәмсил вә тепишмақларниң охшашлиғи бу һәр иккила жанр шәклиниң әвиршимлигидин, ихчамлиғидин, ипадә қилинған пикирниң өткүр вә философиялик болуп келишидин ибарәт.

Тепишмақларниң асасий мәһийити — адәмдә тапқурлуқни, өткүрлүкни тәрәққий әткүзүштә. Тепишмақта тепиш керәк болған нәрсини тамамән башқа нәрсигә қияс қилиш, башқа шараитта тәсвирләш — асасий хусусийәт. Мәсилән, «Жаллатқа охшаш, лекин жени йоқ, балисиниң сани йоқ»,— дегән тепишмақта лаза жаллатқа охшитилиду; яки болмиса: «Егиз бойлуқ акам түлкә тумақ кийипту» дегәндә, қомуч егиз бой-

луқ адәмгә қияс қилиниду. Тепишмақларниң йәнә бир хусусийити шуки, аддийла нәрсиләргә, һадисиләргә поэтикилиқ рәң бериду. «Ахшими келәр әглигим, күндүзи кетәр ләглигим», «Ақ дәстихан селиведим, аләм ичи ақарди»,— дегәнгә охшаш.

Уйғур хәлиқ тепишмақлири, хәлиқ егиз әдәбиятиниң башқа жанрлириға охшаш,— уйғур хәлқи күндилик турмушта учритип жүргән нәрсә вә буюмлар, йәни йәр вә асман, тәбиәт һадисилири, адәмниң ташқи қияпити, өй-жай вә һәр хил қурулушлар, өй ичи бисатлири, деханчилиқ вә башқа һәр хил әмгәк, һайван вә қушлар атлири билән бағлиқ. Булардин ташқири, абстракт темиларғиму, мәсилән, һаят вә мамат, бәхит вә бәхитсизлик, муһәббәт, һүнәр, билим вә шуниңға охшаш мавзуларғиму тепишмақлар ейтиливериду. Ваһаләнки, бу хил тепишмақлар конкрет нәрсиләр һәққидә ейтилған тепишмақлардин аз. Вужутқа келиши җәһитидин конкрет нәрсиләр һәққидики тепишмақлар әң қедимий болуп һесаплиниду.

Тәрәққият җәриянида бир қелипта туридиған, әһмийитини йоқатмайдиған объектлар һәққидә ейтилидиған тепишмақлар һәр хәлиқтә бар. Мәсилән, тәбиәт һадисилири, вақит, Күн, Ай вә юлтузлар һәққидики тепишмақлар. Бундақ объектлар инсанни қедимий дәвирләрдин башлап қизиқтуруп кәлгән. Шуңлашқиму тепишмақта тәрәққиятниң һәр хил басқучида болған адәмләрниң бу мәсилиләр тоғрисидики көз қаришини ипадә қилиду. Уларда адәмләрниң тәбиәт һадисилириниң дайимлиқ өзгириши һәққидики көргән-билгәнлири әкис етилгән. Тепишмақларниң бу чоң қисми образлиқ җәһитидин башқилардин пәриқ қилиниду. Мәсилән, йеңидин чиқиватқан Күн, егиз һавадики юлтуз, асмандики Ай, кечә билән күндүз әҗайип поэтикилиқ бояқлар билән берилгән.

Уйғур тепишмақлири башқа хәлиқ тепишмақлириға охшаш, бир мунчә хусусийәтләргә егә: һәр қандақ хәлиқ тепишмақлири көпинчә шеир шәкилдә келиду; бәдиий күчини ашуруш үчүн униңда ташқи вә ичкий қапийәләр нурғун ишлитилиду. Тепишмақ объекти адәттә наһайити образлиқ берилгән поэтикилиқ картина дейишкә болиду. Бәзән тепишмақта метафора аллегория дәрижисигә көтирилиду, мәсилән: «Өзи оруқ, көңли йоруқ» (кәмбәғәл). Түзүлүш принциплири һәр қандақ хәлиқ тепишмақлириға ортақ. Әмгәк вә өй турмушида қоллинидиған җабдуқларни тәсвирләш үчүн тәбиәт һадисилири пайдилиниши, мәсилән, «Пака асмандин қар яғар» (әгләк), «Асман дүгләк, йәр часса. Миң җаңҗуң бир нәйзә» (әгләк, супур, чаккуч пичақ). Вә эксинчә, тәбиәт һадисилирини экис етиштә турмуш предметлири қияс қилиниши, мәсилән, «Яр бойида йерим көмәч» (Ай). Ваһаләнки, башқа хәлиқләр тепишмақлири охшаш уйғур тепишмақлириму миллий өзгичиликләргә егә. Бу өзгилик әң алди билән тепишмақларда уйғур хәлқи һаятиға хас һәққанийәтни экис етиштин ибарәт. Мәсилән, уйғурларға хас мәишәт, кийим-кечәк, өй турмушида қоллинидиған җабдуқлар в. б. Уйғур тепишмақлиридин уйғурларниң деханчилиқ, бағвәнчилик, белиқчилиқ билән мәшғул болғанлиғидин тәсәввур елиш мүмкин. Шуни ейтиш керәкки, әмгәк җәриянида қайсу объект әһмийәткә егә болса, шу тепишмақларда нурғун орун алиду. Мәлумки, уйғурлар қедимийдин келиватқан дехан хәлиқ. Шуңлашқиму, уйгур хәлиқ тепишмақлирида буғдай, гүрүч вә башқа зираәтләр, кариз вә ериқлар, су вә шуниңға охшаш нәрсиләр һәққидә көп сөз болиду.

Бу йәрдә «әмгәкчи» дегән сөзни тәкитләп өтүш керәк, чүнки һәр хил адәмләрниң бир нәрсигә көз қа-

риши һәр түрлүк болиду. Мәсилән, әмгәкчи дехан кәтмәнни әмгәк қурали, өзини бақкучи курал дәп чүшәнсә, һәммә җәһеттин толуқ тәминләнгән үстинки тәбәқә вәкили униңға пүтүнләй башқичә қарайду. Бай адәмниң көз қараш вә чүшәнчиси бойичә кәтмән қолға елишқа әрзимәйдиған бир нәрсә. Шу нәрсини толуқ қанаәтлиниш билән тәкитләп өтүш керәкки, худди мақалилардикидәк тепишмақлардиму көпинчә аддий әмгәкчи хәлиқниң көз қарашлири әкис әттүрүлгән. Бу фольклор әсәрлирини иҗат қилғучи аддий хәлиқ вә уларниң әмгәкчи хәлиқ байлиғи екәнлигини йәнә бир қетим испатлайду. Бир-икки мисалларни кәлтүрәйли: «Асманға чиқиду палилдап, йәргә чүшиду тақилдап»,— дегән тепишмақта көп ишлитилгән кәтмәнниң нә қатарлиқ пақирайдиғанлиғи һәққидики пикир ейтилған. «Йәр астида ай жүгирәр»,— дегән тепишмақтиму шу әмгәкчи хәлиқниң көз қариши ипадиләнгән. Бу йәрдә соқа Айға қияс қилиниватиду.

Уйғур тепишмақлирида синипий көз қарашниң, езилгән хәлиқ қаршилиғиниң әксини көрүш мүмкин. Моллилар һәққидики күлкилик тепишмақлар әзгүчи синипқа ейтилған сатиридәк аңлиниду. «Бешида могугада, ағзи шивир-шивир, қолида сапалгода». Хәлиқ вәкилиниң вә һөкүмран синип вәкилиниң ташқи қияпити тәсвирлинидиған: «Өзи оруқ, көңли йоруқ» (кәмбәғәл). «Байниң балиси түлкә тумақлиқ» (қомуч) охшаш тепишмақлар пәқәт әмгәкчи хәлиқ қәлбидила туғулуши мүмкин. Мәзкүр тепишмақлар түзилиши җәһәттин һәр хил болсиму, уларниң маһийити жуқурида ейтилғандәк синипий аһаңға егә.

Тепишмақларни иҗат қилиш шәкил-усуллириға кәлсәк, бу йәрдә һәр хәлиқниң һәр түрлүк. Шуниму ейтиш керәкки, бир хәлиққә мәлум болған шәкил-усул-

ни иккинчи хәлиқниң билиши мүмкин. Уйғур хәлиқ тепишмақлириға мана мошу нуқтәий нәзәрдин қарисақ, у һәқиқәттиму хилму-хил.

Әгәр тепишмақларниң проза шәклигә нәзәр ташлисақ, униң шәклиниң шеир билән йезилған түридин аз екәнлигини көрүмиз. Уйғур хәлиқ фольклоридики проза шәклидики тепишмақлар толуқ мәна беридиған бир қурлуқ жүмлидин ибарәт.

Тепишмақниң иккинчи шәкли — «һесаплиқ тепишмақ», у қисқа-қисқа бир-икки ибаридин ибарәт болуп, һесап мәсилилиридин ибарәт болиду.

Тепишмақниң үчинчиси тепишмақ — чөчәк өз һәжими бойичә жуқурида кәлтүрүлгәнләрдин хелила чоң болиду.

Шундақ қилип, проза шәклидики тепишмақлар үч группиға бөлүнсә, шеир шәклидики тепишмақлар хиллири көпирәк. Шеирий шәкилдики тепишмақларниң қурлириға кәлсәк, уларниң ази — икки, көпи — алтә қурғичә болиду. Шуни ейтип өтүш лазимки, уларниң өзигә хас қапийәлири болиду. Мундақ қапийәләр фольклорниң башқа кичик шәкиллиригиму хас.

Әнди уйғур фольклоридики шеирий тепишмақларни сүпәт жәһәттин тәкшүрүп көрәйли. Фольклориниң әң қедимийлириниң бири болған тепишмақлар үнлүк вә үнсиз аллитерацияләрдин хали әмәс. Мәсилән. «Қир бешида қатар қозуқ» (чиш).

Шеир шәклидики тепишмақларму хелила нурғун. Мана шуниң үчүнму аллитерация уларда толуқ қапийәниң болушиға тосалғулуқ қилалмиған. Мәсилән, төрт қурлуқ шеирий тепишмақлар бу яқта турсун, биз үч қурлуқ шеирий тепишмақлардиму өз ара қапийәләшкәнлигини көрүмиз.

аав

Бир дәригим бар,
Он икки шақ,
Миң йопурмақ (жил)

ааа

Бағда булаймән,
Суда сулаймән,
Күлдә күләймән (булбул, белиқ вә көмәч)

Уйғур тепишмақлириниң шеир шәклидикиләрниң асасий алаһидиликлири әйнә шулардин ибарәт. Уларниң хилму-хиллиғини жуқурида кәлтүрүлгән мисаллар очуқ көрситиду. Лекин уйғур тепишмақлириниң алаһидилиги пәқәт хилму-хилликтин ибарәт дәп чүшиниш хата.

Тарих уйғур тепишмақлириниң оқуғучи яки тиңшиғучиларға тәсир қилидиған хилму-хиллиқлирини, тепишмақларниң ичкий қурулушлириниң түрлирини вужутқа кәлтүрди.

Буларниң бәзи бирлирини атап өтәйли. Уйғур тепишмақлири үчүн муһим болған буюмларниң характеристикиси мәсилисини алайли. Бу уйғур тепишмақлирида хилму-хил. Бу йәрдә биз мәзкүр буюмниң толуқ һәр тәрәплимилик тәсвирлинишини, бәзән әксинчә, мәзкүр буюмниң бир-икки асасий хусусийәтлириниң тәсвирлинишини көрүмиз. Мәсилән: «Көзи йоқ, жени йоқ, ағзи йоқ сөзләйду. (Китап).

Тепишмақларда сорақ вә тәстиқлигүчи жүмлиләрниң болиши, қизиқарлиқ иш. Мәсилән: бәзи бир тепишмақлар мақал вә тәмсилләр охшаш салмақлиқ билән алдиримай ейтилса, бәзи бирлири тоғридин-тоғра соал билән ейтилиду, шуни тәкитләш керәкки, со-

аллар тепишмақниң бешида яки ахирида берилиши мүмкин.

Мәсилән:

Лим салмай, өй яптим (муз).

У қандақ қушту,
Үч қанат билән учар?
Һәр ким көрсә,
Андин шәксиз қачар. (Яниң оқи)

Қишта маңиду бир немә,
Язда ятиду, у немә? (Чана).

Уйгур тепишмақлири шәкли җәһәттин хилму-хил болупла қалмастин, бәлки буюмларни тәсвирләш хилму-хиллиғиға егә. Мәсилән, бир буюм бир-биригә охшаш болмиган икки тепишмақ биләнму тәсвирлиниду. Мәсилән:

Бир қутиға икки янза сия чилақлиқ (тухум)

яки

Отқа кирсә тоңлайду,
Суға кирсә қошулмайду (тухум)

Лекин бу йәрдә сиртқи қурулуши охшаш буюмларниң бир тепишмак билән ейтилиш һадисилири болиду. Бу йәрдә тепишмақтики буюмниң асасий хусусийәтлириниң тәсвирлинидиганлиғини тәкитләш зәрур.

Уйгур тепишмақлири қетип қалған нәрсә әмәс, у өзгирип, мукәммәллишип туриду. Буниңға тепишмақлариниң нурғунлиған вариантлири дәлил болалайду. Мәзкүр топламда ундақ вариантлар кеп орун алди. Хәлиқниң ижтимаий һаяти вә мәдәнийитиниң тәрәққий етиши билән бәзи тепишмақлар йоқиса, бәзилири

йеңидин пәйда болиду. Бәзи кона тепишмақларниң маһийити өзгириду, шәкли техиму тәкамаллишиду, умумән тепишмақ жанриниң һаяттики орни өзгириду. Бүгүнки таңда тепишмақлар көңүл көтириш васитиси болуп һесаплиниду. Уларни көпинчә балилар ейтишиду. Қедимий заманда болса, тепишмақларниң вәзиписи өзгичә болған. Биздә у дәвирләр һәққидә һәққаний мәлуматлар йоқ. Лекин тәкшүрәш нәтижилири шу вақитниң тепишмақлири вә уларниң атқурған хизмити һәққидә тәсәввур һасил қилишқа асас болалайду. У хил материаллар сүпитидә хәлиқ еғиз әдәбиятиниң башқа жанрлири, шу жүмлидин чөчәкләрни аташ мүмкин. Чөчәкләрдә персонажларниң бирбиригә беридиған тепишмақлири учрайду. Мәсилән, «Еқиллиқ қиз» чөчигидә қиз өзи яхши көргән жигитигә чөширини: «Юлтузлар қоюқ, Ай толуқ» дегән сөзләр билән әвәтиду. Бу сөзләрниң мәнасини чүшәнгән жигит: «Юлтузлар шалаң, Ай йерим» дәп жавап қайтуриду. Қизниң жуқуридики сөзлири: «Чөшүрә нурғун, нанму пүтүн» дегини. Жигитниң болса: «Чөшүриму аз, нанму йерим»,— дегини, чүнки апарған бала йолда чөшүридинму, нандинму бир аз йәп қойған.

Шундақ мәлуматлар барки, хупиянә сөз, тепишмақлиқ гәпләр қедимий қәбилиләрдә һәрбий вә әлчилик ишлирида чоң роль ойниған. Мундақ мисалларни хәлиқ чөчәклиридин нурғун тепиш мүмкин.

Ижтимаий һаятниң өзгириши билән тепишмақларму өзгирип, йеңи-йеңи тепишмақлар вужутқа келип туриду. Совет дәвридә тоқулған тепишмақлар иқтисат вә мәдәнийәтниң тәрәққий етишигә бағлиқ йеңи мавзуларни өз ичигә алиду. Мәсилән: «Өзи қара, сөзи ақ» (мәктәп тахтиси), хәлиқ турмушида йүз бәргән өзгиришләрму тепишмақниң объекти болуп келиду.

Комбайн, трактор, самолет, автомобиль, радио, телефон в. б. Совет дәвридә хәлиқ һаятида орун алған нәрсиләр һәққидики тепишмақлар буниңға мисал болалайду. Амма совет дәвридә барлиқ кона тепишмақларниң орниға йеңи тепишмақлар қоллинидиған болди дәп ейтишқа болмайду. Кона тепишмақларниң бәзилири унтулуп кәткән болса, бәзилири йеңи тепишмақлар қатарида һаят кәчүрмәктә. Улар өткүрлиги вә чоңқур мәналиғи билән адәмләрни һазирму һаяжанландуриду.

Тепишмақлар өзиниң поэтикилиғи билән, шәклиниң әвришимлиги билән язғучи-шаирларниң диққитини жәлип қилиду. Язғучи, шаирлар өзлириму тепишмақ яритиду. Мәзкүр топламда язма әдәбий вәкиллири тәрипидин ижат қилинған бәзи тепишмақлар киргүзүлди.

* * *

Тепишмақлар айрим топлам сүпитидә биринчи қетим нәширгә тәйярланғанлиғи үчүн, униңға илгирикейин чиққан һәр хил журнал-китапларда[1] бесилған тепишмақлар киргүзүлди. Шуниң билән биллә топлиғучилар тәрипидин жиғилип, дәсләп нәшир етиливатқан тепишмақларму орун алди.

Мурат Һәмраев.
Маһинур Әлиева.

---

[1] Н. Н. Пантусов. Материалы к изучению таранчей Илийского округа. выпуск II. Таранчинские загадки и задачи. Казань. 1898 20-30-жиллири бесилип чиққан оқуш қураллири: С. Е. Малов: уйгурский язык, хамийское наречие. М-Л; 1954; А. Худайқулов. Уйғур әл әдәбияти. Ташкәнт, 1934. Г. Ярринг. Материалы для изучения Восточного Туркестана; «Тарим» в. б. Шинжаң нәшриятлиридин.

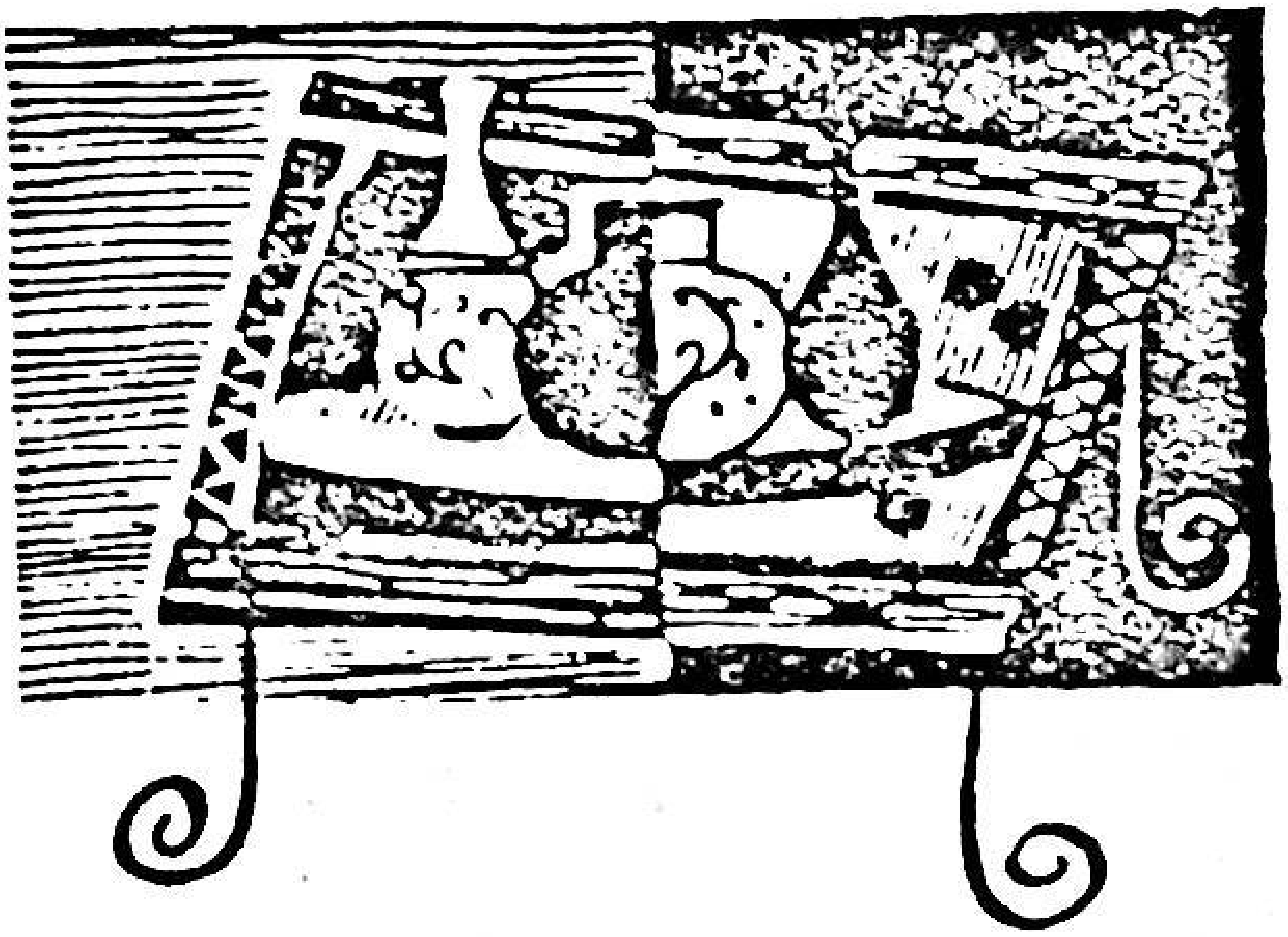

Тепишмақлар

1

Авал ғозәк, кейин, порәк.

2

Авал уриғи пишар,
Кейин йопурмиғи чиқар.

3

Ағамчидин от яниду.

4

Ағзида иман бар,
Қосуғида илан бар.

5

Ағзида нәччә йүз чиши,
Бирини икки қилмақ иши.

6

Ағзи бар, тили йоқ.
Қуйриғи бар, жуңи йоқ.

7

Ағзи бирдур, тили икки,
Сөзләр сөз.
Билур уңдин керигини
Көрүп көз.

8

Ағзидин ичиду,
Бурнидин чиқириду.

9

Ағзи қабаһәт, ичи қизил қиямәт.
Һөл кирип, қуруқ чиқар саламәт.

10

Ағчилар кетип бариду йолда,
Үнчә-мажан чечип қуйриғида.

11

Адәмдин егиз,
Мөшүктин пәс.

12

Айлиниду, айлиниду өз оқида,
Айланғини сезилмәйду һеч
вақитта.

13

Акиси укисини қоғлап йетәлмәйду.

14

Ақ дәстихан —
Йәр йүзини қаплиған.

15

Ақ дәстиханни селиведим,
Аләм ичи ақарди.

16

Ақ дөңниң төписидә тошқан угиси.

17

Ақ етим асманға бақар

18

Ақ етим асмандин чүшәр,
От-чөпни йемәс.
От-чөп уни йәр:

19

Ақ йәргә қара почақ чечипту.

20

Ақ йәргә хада көмдүм.

21

Ақ йәрдә бала яғач.

22

Ақ йәрдә қазан қайнайду.

23

Aқ кавугумниң еши татлиқ.

24

Aқ сандуғум ечилди,
Ичидин нур чечилди.

25

Aқ тавиғимниң еши татлиқ

26

Aқ тамда қара ағамча.

27

Aқ тоқум,
Ширға тоқум

28

Aқ төгәмниң бойни узун.

29

Ала ағамчам у тағдин бу тақңа
йетәр

30

Ала етимни мингили болмас,
Сим қамчини тутқили болмас.

31

Ала-қара кийингән,
Йеғир көрсә жүгригән.

32

Ала күчүгүм ақ тасмида бағлақлиқ

33

Ала тонумниң ямиғи бар, тикичи
йоқ

34

Ала чапан кийивалған,
Узун қуйруқ батурум.
— Ту-ку-тук-япирим,— дәп
Йәрни тәшкән батурум.

35

Алдида бар, арқида йоқ.

36

Алдида пул, кәйнидә қул.

37

Алди ямғур,
Кәйни қар.

38

Алисиму бар, қарисиму бар,
Титаң-титаң йорғисиму бар.

39

Алтун бар, зәргар йоқ,
Күмүч бар, херидар йоқ.

40

Алтун қамча туткили болмас,
Алтун егәр мингили болмас.

52

Аниси лабдур хотун,
Балиси шилдириң шекәр.

53

Аниси оңда ятиду,
Балиси пилдиңлайду.

54

Аниси теч туриду,
Балиси жумулайду.

55

Аниси төвән,
Балиси үстүн.

56

Аниси узуниға ятиду,
Балиси тоғрисиға.

57

Аниси шалдир шап,
Балиси шилдир шекәр.

58

Анисини чәккичә, балиси асманға йетәр.

59

Аппақ жумулақ бир кора,
Ичидә икки хил дора.

60

Аппақ-аппақ ақ қанлиқ,
Йесәң һәсәлдин татлиқ.

61

Асман дүгләк, йәр часса,
Миң жаңҗуң бир нәйзә.

62

Асманға даңгал атсам,
Сериқ алтун төкүлүп чүшәр.

63

Асманға тохмақ атсам,
Қизил мөлдүр төкүлүп чүшәр.

64

Асманға чиқса пар етәр,
Йәргә чүшсә тақ етәр.

65

Асманға чиқиду палилдап,
Йәргә чүшиду тақилдап.

66

Асмандики көләңкә йәргә чачар
су.

67

Асмандин чүшсә сунмас,
Көрүктин чүшсә сунар.

68

Атиси ғожа,
Аниси яйпаң ғожа,

Оғли һарамзадә,
Қизи шеринзадә.

69

Атиси көтирәм,
Аписи йорға,
Қизи усулчи,
Оғли оюнчи.

70

Атқа минмәс,
Аяқ җүрмәс;
Бурни бир,
Қулиғи кир.

71

Аттин егиз,
Иштин пәс.

72

Ахшими бақсам җиқ ок,
Әтиси қопсам бири йоқ.

73

Ахшими келәр әглигим,
Күндүзи кетәр ләглигим.

74

Ахшими келиду ләк-ләк,
Әтиси кетиду сәк-сәк.

75

Ахшими кетәр әглигим,
Әтиси келәр ләглигим.

76

Ахшими кетәр,
Әтиси келәр.

77

Ахшими намрат,
Күндүзи хан.

78

Ача, ачиниң үстидә қача,
Қачиниң үстидә мак-мак,

Мак-макниң үстидә миш-миш,
Миш-мишниң үстидә пал-пал,
Пал-палниң үстидә қәләм,
Қәләмниң үстидә қара жаңгал.

79

Ача, ачиниң үстидә қача,
Қачиниң үстидә чапча;
Чапчиниң үстидә һам-һам;
Һам-һамниң үстидә миш-миш,
Миш-мишниң үстидә пил-пил,
Пил-пилниң үстидә шивақ;
Шивақниң үстидә қияқ;
Қияқниң үстидә чечәк.

80

Аш, ашниң ичидә таш,
Ташниң ичидә йәнә аш.

81

Аш йемәйду мөшүгүм,
Су ичмәйду мөшүгүм,
Тога-дурдун үстидә
Йорғилайду мөшүгүм.

82

Әвригәй, сәвригәй,
Һәргиз өйгә кирмигәй.

83

Әгри-тоқай ақ арқан,
Жиғсам-жиғсам түгимәс.

84

Әҗайип бир шәһәрни көрдүм,
Униң дәрвазиси йоқтур.
Ичидә миң киши бар,
Кийгән кийими қизил мистур.

85

Әжайип бир шәһәр бардур,
Униң дәрвазиси йоқтур.
Ичидә миңлиған киши бардур,
Чиқарған һәллити йоқтур.

86

Әҗайип у нәрсәдур,
Яз яғачқа ямишур.

Тонинниң толилиғидин
Соғни көрмәй жиғлишур.

87

Әй әжайип жаниварлар,
Чишлири үстүн турур.
Майдилап йәм бәрсиләр,
Чайнимай чишләп турур.

88

Әй Навайи, вәсәл-вәсәл,
Җани йоқ, җани барлардин бетәр.
Үчийи йоқ — қосиғиниң тешида,
Қулиғи йоқ — қуйриғиниң қешида.

89

Әтә қопуп дәсмийини қурдум,
Икки левидин тутуп, оттурсиға
урдум.

90

Әтигәндә қопуп,
Икки ача йолға маңиду.

91

Әтигәндә төрт путлуқ,
Чүштә икки путлуқ,
Кәчтә үч путлуқ.

92

Әтиси кетип, ахшими кәпту,
Һесавини һеч ким алалмапту.

93

Әтиязда яшириду,
Күздә ташлиниду.

94

Әхмәт акам йейилип ятур,
Балилири тарилип ятур.

95

Бағда булайман,
Суда сулайман,
Көлдә қулайман.

96

Бағда булаймаң,
Суда сулаймаң,
Көлдә күләймаң.
Тағда түләймаң.

97

Базарда тепилмайду,
Таразида тартилмайду.
Өзи шундақ балдин шериң,
Еғизға елип йәп болмайду.

98

Байниң балиси түлкә тумақлиқ.

99

Баққа кирдим шора қилмай,
Гүлни үздүм үн қилмай,
Йенип чиқтим из қилмай.

100

Балиси әнисини уриду.

101

Балиси бойиға ятса,
Аниси тоғрисиға ятиду.

102

Бара-бара маңғулап
Қулақлири саңгилап,
Талмас униң билиги,
Салмас униң жүриги.

103

Бардим базарға алдим бир
йорға.
Йорғилаттим йолдин-йолға,
Суғардим бир қудуқтин зордин-
зорға.

104

Басилурәй, басилур,
Киндигидин асилур.
Беши билән жиғлиса,
Яши билән қойни толур

105

Бәш ағинә тәң берипту,
Иккиси су ичипту,
Үчи қарап турупту,
Кейин биллә йенипту.

106

Бәш ағинә яшайду,
Бири-биридин кичикдур.

107

Бәш беши, йүз тирниғи,
Бәши берип, төрти янмиғи.

108

Бәш киши бир сапанни тартиду,
Ақ йәргә қара уруқ чачиду.

109

Бәш путақлиқ бир терәк,
Һәр путақта бир әйнәк.

110

Беләң-беләң беләң ат,
Бели инчик күрәң ат.
Таққа чиқса тейилмас,
Музға кирсә оюлмас.

111

Бели бағлақлиқ
Түлкә тумақлиқ.

112

Бели пүкүлгән,
Жиракқа түкүргән.

113

Белиқ сиртлиқ,
Илан бағирлиқ,
Алтә пути бар
Өшкә мүңгүзлүк.

114

Беришимда һеч немә йоқ,
Йенишимда липму-лип.

Әгишиду, җени йоқ,
Мени көтәр дәп йелинип.

115

«Бежинда» бәш яңақ,
«Үрүмчидә» үч яңақ.

116

Бешида могугада,
Ағзи шивир, шивир,
Қолида сапал гада.

117

Бешида түлкә тумақ,
Белида дурдун бәлбағ.

118

Бешидин басқан,
Киндигидин асқан.

119

Беши йоған — қапақтәк,
Пути инчикә — салпақтәк,

Үчийи қосақ тешида,
Қулиғи путниң учида.

120

Бешини төвән селип,
Чечини йейип теч турар,
Чачтин тартса бу қизни
Рәңму-рәң үн чиқирар.

121

Бешиңни тиқсаң дозақ,
Тойдурар қосақ.

122

Биз, биз, биз едуқ,
Биз он икки қиз едуқ,
Бир гүмбәзгә жиғилдуқ,
Таң алдида таралдуқ.

123

Биз, биз, биз едуқ,
Оттуз икки дост едуқ,
Бир тахтиға тизилдуқ,
Бирләп-бирләп үзүлдүк.

124—125

Виң-виң қилур батурум,
Ғиң-ғиң қилур батурум;
Шапилақ шәригә берип,
Шеһит болған батурум.

126

Бир анида жиқ бала,
Һәммиси қизил-ала.

127

Бир анида бәш бала,
Кичиги пишмай қала.

128

Бир анидин йүз бала,
Йүзилиси боз бала.

129

Бир атиси, бир аниси,
Нәччә йүз миң балиси.

130

Бир аял қарап туриду,
Бир аял чечини тарап туриду.

131

Бир әҗайип нәрсә көрдүм
Устихини ичидә!
Бир әҗайип нәрсә көрдүм
Устихини тешида.

132

Бир әҗайип нәрсәдур
Узун әмәстур, жумулақ.
Тумшиғида қуйриғи бар,
Теңи қизил, теңи ақ.

133

Бир-биригә йәтмигәй,
Айрилипму кәтмигәй.

134

Бир буқам бар,
Икки мүңгүзи сүзүшкәк.

135

Бир гүмбәз,
Ичидә миң гүмбәз.

136

Бир даванни чолақ сеғизған
әгийду.

137

Бир дәрәқтин айрилип он икки
шақ,
Һәр шехида бардур оттуз
йопурмақ.
У дәрәқниң бар әҗайип мевиси,
Бир үзи қара униң, бир үзи ақ.

138

«Бир» девидим,
Икки тағ урушти,
«Икки» девидим,
Жирақ турушти.

139

Бир догида тоққуз төшүк,

140

Бир етим бар көк,
Терисидә йоқ түк.
Су ичиду, нан йемәйду,
Зади һардим демәйду.

141

Бир етим бар һәҗәпкинә,
Қуйруқлири ғәҗәккинә,
Һели кәлсә көрүрсиз,
Күлә-күлә өлүрсиз.

142

Бир ешигим бар, жуқуриға
маңмайду,
Төвәнгә маңиду.

143

Бир, икки, үчтин артуқ болмиди, төртни аләмдә һеч ким көрмиди. «Сән»дә бардур, «мәндә» бардур, «аләм»дә йоқ. Һәр «киши» дә болса бардур, «адәм»дә йоқ.

144

Бир йәргә қарисам, бир мозай бағлақлиқ туриду. У мозайни союп бақсам, аниси қосиғида йетипту.

145

Бир қачида икки рәңлик су. Суға салса су болар, отқа салса — муз болар.

146

Бир китавим бар миң варақ.

147

Бир қойим бар поқақлиқ,
Әдирасман қулақлиқ.

148

Бир комиссар кәлди, пүткүл аләмни хәт билән толтурди. Артидин бир профессор кәлди, һәммә хәтни өчүрүп ташлиди.

149

Бири қуюду.
Бири ичиду.
Бири өсиду.

150

Бир өзи, миң көзи.

151

Бир йоған баш қиз бешини
Төвән селип көп-көп наз етәр.
Алса қучиғиға бешини,
Каюн аваз етәр.

152

Бир жугач сопум бар,
Адәм әмәс әсли.
Йолға чиқса тартиду,
Қуйриғида тәсви.

153

Бир күчигим бар бәк кәпсиз,
Һеч нәрсиму йемәйду.

Чишләвалса әгәр у
Зади қоюп бәрмәйду.

154

Бир күчигим бар, җени йоқ
Өйгә адәм киргүзмәйду.

155

Бир қамчам бар тутқили
болмайду.

156

Бир қап, қап ичидә ун,
Ун ичидә тәврүк.

157

Бир қарисам мөшүктәк,
Синчилисам муштумдәк,
Төмүр тикән тонни кийип,
Өмүләп жүргән кишидәк.

158

Бир қуш бар, бир дәм алғунчә учар, әршкә йетәр. Көз жумуп ачқунчә әрштин қайтип чүшәр.

159

Бир қушум бар дан йемәйду,
Чайнап бәрсәм нан йемәйду,
Яғ ичидә яғсирайду,
Яғ болмиса учалмайду.
Қанити бар, пути йоқ,
Дәрәқләргә қоналмайду.

160

Бир мәлидә он икки өй, һәр өйдә оттуздин қой.

161

Бир мозийим бар,
Боюнчиғини сөрәп жүриду.

162

Бир нәрсиниң җени бар, егиз учмас
Маңған чағда путлири йәргә тәгмәс.
Йәр билән асманғичә от янсима,
Тимақтәк һеч бир йери отқа көймәс.

163

Бир өй, униң ичидә кичиккинә бир түгмән, бир ашхана бар. Бу ашханида кечә-күндүз тохтимастин иссиқ тамақ пишип туриду. Бу өйдә униң һәр тәрипигә кетидиған йоллар бар. У йолларни тоғра кәскән йәнә башқа йоллар бар. Бу йоллар билән кичиккинә хизмәтчиләр һәр тәрәпкә аш тошуйду. Бу өйниң бир егиси болуп, у кечә-күндүз тохтимастин ишләйду: дүк-дүк қилип, өйниң һәр тәрипигә хизмәтчиләрдин иссиқ тамақ әвәтип туриду. Бу өйниң бир қапиғи бар. Униңға дайим сап һава кирип туриду. Йәнә икки деризиси бар, қапқақлири кечиси йепилиду, күндүзи ечилиду.

164

Бир өйгә кириведим, ақ баш
момай олтириду.

165

Бир өйгә кирсәм, ағамча турур,
Бир учи бар, бир учи йоқ.

166

Бир өйгә кирсәм, бели бағлақлиқ момай олтириду.

167

Бир өйгә кирсәм, бели бағлақлиқ қиз олтириду.

168

Бир өйгә кирсәм, бир момай жиғлап олтириду.

169

Бир өйгә кирсәм, ешәкниң пути есиқлиқ туриду.

170

Бир өйгә кирсәм, жиққидә тухум турупту.

171

Бир өйгә кирсәм, қарни йоруқ момай олтирипту.

172

Бир өкүзгә қирик топақ артиливапту.

173

Бир парчә петир, аләмгә тетур.

174

Бир пәнниң үстидә миң пән.

175

Бир пилилә, икки рәң су

176

Бир рәна, он икки дана,
Оттуз ана, жигирмә төрт пана.

177

Бир сарийим бар, ичидә җиққидә байвәччиләр олтириду.

178

Бир тал ағамчам бар,
Жиғсам-жиғсам түгүмәс.

179

Бир тутам,
Икки тутам,
Беши йоруқ,
Жуң тутам.

180

Бир чәңзәмниң бешиға қар чүшмәйду.

181

Бир чивиқта миң қой һайдидим.

182

Бир хан миң ханниң бойнини егәр.

183

Бир хотун бар екән,
Миң адәмни бақидекән.

184

Бир угида миң бир тухум.

185

Бия биядир, нозук билиги
Тутмай туруп сунидур.

186

Бовай кәлди палтисиз,
Көрүк салди тахтисиз.

187

Боз йәргә беғир ташливәттим.

188

Бөкән (дүмчәк) бовай,
Яйпаң (оруқ) момай,
Оғли һәйяр ғоға.

189

Бу гиләм, бу бир гиләм,
Қақай десәм еғир гиләм.

190

Буқа боюнлуқ,
Чивин қанатлиқ,
Тепиң у немә,
Төгә аяқлиқ.

191

Бу терәк — зилва терәк,
Буниңға чиқмақ керәк.
Бу терәккә чиқишқа
Бойи зилва әр керәк.

192

Гөши һарам,
Шовиси һалал.

193

Гүл арисида әжайип сериқ,
Бешида тәхсә, қосиғида териқ.

194

Гүмбәз охшаш бир айван,
Ичидә бар бир илан.

195

Гүмбизидур теши кимхап
Вә ичи емиш җүмлә зәр,
Өмри барида жүгрисә,
Йәтмигәй һеч қайси әр.

196

Ғәзнидур толмас,
Бир күн бош қалмас;
Бош қалса өлмәс,
Усиз жан болмас.

197

Ғич-ғич, ғичаң,
Бир пути қисқа,
Бир пути узун.

198

Дәрәқ бешидин ташлиса сунмас,
Көрүк үстидин ташлиса сунар.

199

Дәрәхләргә тегәлмәйду,
путақлириға қоналмайду.

200

Дәрия бойида жүргәнләр,
Қизил өтүк кийгәнләр.

201

Дәрия бойида турғанлар,
Түлкә тумақ кийгәнләр.

202

Дәрияси бар, сүйи йоқ,
Шәһири бар, өйи йоқ,
Отлиғи бар, гияси йоқ,
Теғи бар, теши йоқ.

203

Доғду қушқу, доғду қуш,
Қанитини жиғди қуш,
Шайи әтләс үстидә
Жүгрәп жүргән доғду қуш.

204

Дост-дост-дост едуқ,
Оттуз икки қиз едуқ.
Икки рәткә тизилдуқ,
Бирләп-бирләп үзүлдуқ.

205

Дунияда немә жүгрүк?

206

Дунияни саяһәт қилдим көзни жумуп,
Һеч қозғалмастин жайимда туруп.

207

Дүмбиси алдида,
Қосиғи кәйнидә.

208

Дүмбисидин басар, киндигидин ақар.

209

Дүпүр-дүпүр-дүпүргән,
Йәр астида жүгригән.
Шаниянин оғили
Милтиқ елип жүгригән.

210

Егәр-егәр қаши алтун егәр қаш,
Униңға қариған адәмниң көзи яш,
Уни тапқан киши йүз жигирмә яш.

211

Егиз бойлуқ акам,
Түлкә тумақ кийипту.

212

Егиз гүмбәз,
Һәммә униңдин пәс.
Икки йопурмиғи,
Йүз миң чечиги.

213

Егиз-егиз қеши,
Сунди түгмән теши.
Буни тапқан киши
Йүз жигирмә йеши.

214

Егиз йәрдин палаз қақтим,
Тописи Турпанға йәтти.

215

Егиз мунар,
Калтә мунар;
Лалә чечиги,
Седәп мончиғи.

216

Егиз мунарә,
Теги канарә.
Миң бир чирақ,
Икки пиялә.

217

Ериқ бешида,
Йотқини қешида,
Гөши ичидә,
Сүйиги тешида.

218

Ериқ, ериқ ичидә су,
Су ичидә илан.
Илан ағзида от.

219

Ечилмиған сандуқтин,
Пичилмиған тога чиқти.

220

Ешигимниң бели ичкири, қулиғи ташқири

221

Жиғивалсаң бир таяқ, ечип қойсаң — бир саяқ.

222

Жирақ йәрдин көринур
Қамқақ көтәргән кишидәк.
Йеқин кәлсә уюлур қиз кишидәк.

223

Жирақтин кәлгән төгәмниң бойи әгри.

224

Жирақтин көрсәм мөшүктәк,
Йеқиндин қарисам муштәк.
Төмүрдин тиккән тонни кийип,
Янтақ көтәргән кишидәк.

225

Жумулатсам җени йоқ,
Боғузлисам қени йоқ.

226

Жуңлуқтин жуңсиз чиқар,
Өлүктин тирик чиқар

227

Жүгрисәм жүгрәйду,
Маңсам маңиду,
Турсам туриду.

228

Җаңгаллиқниң ичидә
Икки ойман ятиду.
Униң иши бәк муһим,
Долқунларни тартиду.

229

Жени бар,
Қени йоқ.

230

Жени йоқ, урсаң жиғлайду

231

Жениму йоқ,
Қениму йоқ.
Йәргә қойса мидирар

232

Жени йоқ, сөзләйду.

233

Җириң, жириң!
Илдамрақ келиң,
Жирақтин туруп,
Сөзлишип елиң.
Бир айлиқ йолға,
Ат чепип бармай
Өйдә олтирип
Сөзлишип елиң.

234

Җүнүп мәзин, бенихан кушнач.

235

Зәр гүл, зивәр гүл,
Һәммидин чевәр гүл.
Көтәрсәм еғир гүл,
Һәммигә гөһәр гүл.

236

Икки бәйгә ат чапиду
Чаң чиқармай,
Бир-бирини издишиду
Тепишалмай.

237

Икки егизлиқ юмшақ сандуқ,
Башқа қойсаң қошма ястуқ.

238

Икки ериққа бир көрүк.

239

Икки ериққа су кәпту,
Бәш киши жүгрәп кәпту.
Икки киши елип кетипту,
Үчи қарап қапту.

240

Икки җилғидин су чүшүп келиду.

241

Икки қулиғи,
Нәччә йүз чиши.

242

Икки очаққа бир көсәй.

243

Иккиси көриду,
Иккиси аңлайду,
Бири тинмай сайрайду.

244

Ис чиқиду қуйриғидин,
Адәм чүшмәс дүмбисидин.

245

Иссиқ өтиду,
Соғ өтмәйду,
Өзи сүзүк,
Бәкму чүрүк.

246

Иссиқ, соғ демәйду,
Һардим-талдим демәйду.
Кечә-күндүз ишләп,
Қосиғим ачти демәйду.

247

Ичи қизил,
Теши көк.

248

Ичи сир,
Теши гүл.

249

Ишигигә от қойсаң,
От алиду өй ичи;
От кәткәнни көрсиму,
Өчәрмәйду һеч киши.

250

Ишик бешида көк кәптәр.

251

Ишик бешида қара көрпә.

252

Ишикни ачур,
Арқиға қачур.

253

Ишт болупму қавимайду,
Жүгрүп қопуп чишлимәйду.
Ят бир киши келип қалса,
Уни өйгә киргүзмәйду.

254

Иштиривәттим шотидин,
Есиливалдим путидин.

255

Иси йоқ, иссиғи бар,
Йеғи йоқ йориғи бар.

256

Ян яда жулғун қозуқ.

257

Йәңгәм қачатлап урар,
Жиғлап кирип, күлүп чиқар.

258

Йәр астида Ай жүрүр.

259

Йәр астида алтун қозуқ.

260

Йәр астида қат-қат җимбил.

261

Йәр астида торуқ ат
Терисидур йәтти қат.
Соймақ болсаң сән уни,
Жиғлайсән күни-түни.

262

Йәрдин йәккә чиқти,
Қулақлири тиккә чиқти,
Пут-қоллири ачимақлиқ,
Қозилири бағлақлиқ.

263

Йәрдин чиққан пил,
Тасма қилип тил,
Әқлиң болса бил.

264

Йемәйду һәм ичмәйду,
Кечисиму маңиду;
Һәр дайим чирақ йеқип,
Һардим, талдим демәйду.

265

Йери сазу, асмини дүгләк.
Бир нәйзә, бир хизмәткар.

266

Йоқа йенидин кәлгәнләр,—
Бир сап янтақ кийгәнләр.

267

Йоқа йенидин киши келипту;
Киши десәм кишидәк,
Мөшүк десәм мөшүктәк;
Чеқир тикән тонни кийип,
Янтақ көтәргән кишидәк.

268

Йонниғансири йоғурар.

269

Икки һасиси өгүзидә,
Үстигә сим тартилған.
Өзи маңар чирайлиқ
Икки егиз өй четилған.

270

Йәр астида помулақ
Пишәрсәң татлиқ тамақ.

271

Йүз миң қоюм суға чүшти,
Уни улуқ шаһ һайдиватти.

272

«Кәлгин» десәм кәлмәйду,
«Кәлмә» десәм келиду.

273

Кәлди һайдақчиси,
Қопти уссулчиси,
Яғди ямғур,
Йәлпүнди қар.

274

Кәлди һайдақчи,
Чиқти шамал,
Яғди мөлдүр,
Ләпилдиди қар.

275

Кәсләнчүк жүгрүп чиқти,
Бирни қойсам җәни чиқти.

276

Кәссә кесилмәс, чапса чепилмас.

277

Кәссәм кесилмәйду,
Иштәрсәм жуқури жүрмәйду.

278

Керип турған сән,
Кәлтүрүп урған мән.

279

Кемә янлиқ җаниварду,
Қанчә йесә тоймиғай.
Қосиғи тойған билән,
Көргән немини қоймиғай.

280

Кетип бариду җени йоқ,
Боғузлисам қени йоқ,
Әлгә билим бериду,
Ағзида сөзи йоқ.

281

Кечә-күндүзләрдә тинмастин
жүрүр,
Бир ериқ судин өтәлмәй өлүр.

282

Кечә-күндүз маңиду,
Меңип-меңип тинмайду;
Шунчә узун маңсиму,
Барар җайиға йәтмәйду.

283

Кечиси йоп-йоруқ
Күндизи қуп-қуруқ.

284

Кечиси теч туриду,
Күндүзи тинмайду.

285

Кичик демәң бизни
Сәкрәп урумиз сизни.

286

Кичиккинә ала ағамчам
У тағдин бу таққа йетиду.

287

Кичиккинә бойи бар,
Тәтүр кийгән тони бар.

288

Кичиккинә булақниң чөрисидә
Қатар-қатар үнчиләр.

289

Кичиккинә гүмбүзүм бар
Толуп ташқан түнлиги бар.

290

Кичиккинә домулақ,
Ичи тола қумулақ.

291

Кичиккинә кәкичигим,
Қара җаңгални кесәр.

292

Кичиккинә қара,
Һерип қалғичә бара.

293

Кичиккинә қум чөгүнүмниң еши
татлик.

294

Кичиккинә көлчигимниң еши
татлиқ.

295

Кичиккинә мозайчиғим
Жумулап сәмириду.

296

Кичиккинә пиндәк
Аләмни кезип тинмас.

297

Кичиккинә пиннас,
Аләмни кезип тинмас.

298

Кичиккинә сандуқчә
Ичидә жиқ түгүнчә.

299

Кичиккинә сандуқчә,
Ичидә лиқ михчә

300

Кичиккинә сандуқниң
Ичидә оттуз икки ақ сәллә.

301

Кишиниң тилсиз, җансиз әң йеқин дости немә?

302

Көзгә көрүнмәй,
Нахша ейтиду,
Сөзлисә үни
Жираққа кетиду.

303

Көзлигим, көзлигим, өзи татлиқ көзлигим.

304

Көк өшкәм бар,
Домулап жүрүп сәмириду.

305

Көк өшкәм
Кепәк қусиду.

306

Көк путақта қизил баш,
Сиқсаң көзидин ақар яш.

307

Көк теғим алтун миқта миқланған.

308

Көк тикәнни көкләттуқ,
Көк ешәккә жүкләттуқ,
«Тир-һәй!» десәм маңмайду,
Боғузлисам қени йоқ.

309

Көк тохурум тухум бесип ятиду.

310

Көк уюм асманға чиқар,
Қизил уюм йетип қалар.

311

Көкәртип тиқип, қизартип тартивалдим.

312

Көл, көл ичидә җиқ су,
Суниң ичидә һәйдәр,
Һәйдәрниң ағзида гөһәр.

313

Көмсәм көмүлмәс,
Кәссәм кесилмәс.

314

Көмсәм көмүлмәс,
Тәпсәм тәвримәс,

Маңсам маңиду,
Турсам туриду.

315

Көрүниду көзүңгә,
Худди бир гүмбәз,
Миң қетимму айлансаң,
Ишик көрүнмәс.
Ишиги йоқ болсиму,
Байлиғи көп ичидә,
Алтун, күмүч һәммиси,
Жайлашқандур зиччидә.

316

Күндүзи бекар,
Кечиси чакар.

317

Күндүзи боғаз,
Кечиси қисир.

318

Күндүзи ғач-ғач,
Кечиси қарни ач.

319

Күндүзи дик-дик етәр,
Кечиси бир тийинниң орнида ятар.

320

Күндизи камада, кечиси һавада,
Күндизи ухлайду, кечиси ойнайду.

321

Күндүзи иззәттә, кечиси хизмәттә.

322

Күндүзи жүрүп, кечиси ағзини ечип
ятиду.

323

Күндизи ятар,
Ахшими маңар.

324

Күндизи қарарур, кечилиги ақарур.

325

Күндүзи тақур-туқур,
Кечиси булуң сақлар.

326

Қазини қайнайду,
Чөмүчи ойнайду,
Шорписини ичкили болиду,
Гөшини йегили болмайду.

327

Қанити бар, учалмас,
Пути йоқ, тутқузмас.

328

Қап, қап ичидә дан, дан ичидә түрүк.

329

Қап-қара бир жумулақ,
Гувачиси узун таяқ.

330

Қап чүшти,
Қаплап чүшти,
Қапниң ағзи
Боғулуп чүшти.

331

Қара атни қаңтирип қойдум,
Қара жугини бөктүрүп қойдум.

332

Қараңғу өйгә кирсәм оңумда,
Ақваш момай булуңда.

333

Қара Ғожикам аттин чүшти,
Балилири чөрисигә олашти.

334

Қара инәк қарап туриду,
Қизил инәк ялап туриду.

335

Қара илан бойнидадур, тємүр илан отлар чачар

336

Қара өкүз йәп тоймайду.

337

Қара суда қасқан айлинип ойнар.

338

Қариғина йорға тай,
Өзи һеч кишнимәйду.
Бәллири назук қилдәк,
Бәдини тешилмәйду.

339

Қарисамму қарайду,
Қаримисамму қарайду.

340

Қар үстидә жүриду,
Соғни зади билмәйду,

Юмшақ қарлар ичидә,
Дайим сәкрәп ойнайду.

341

Қат-қат әңни бар, бешида җаласи бар.

342

Қатар-қатар хиш қойдум,
Җерән атни бош қойдум.

343

Қатму-қат көйниги бар,
Астида бир түгмиси бар.

344

Қатму-қат көйнәк кийипсиз,
Тешиңизда перижиңиз.
Бешиңизда тарқақлиқ,
Бир чирайлиқ чечиңиз.

345

Қат-қат мениң янчуғум,
Қатмас мениң янчуғум,

Тоққуз жайдин той кәлсә,
Тоймас мениң янчуғум.

346

Қашқардин қириқ ешәккә
Жүк елип кәлдим,
Қирип алғунчә ети йоқ.

347

Қени бар, җени йоқ.

348

Қип-қизил қени бар,
Җени йоқ,
Аччиғи жаллаттәк,
Қосиғида балисиниң сани йоқ.

349

Қизил кала йетип қапту,
Қара кала кетип қапту.

350

Қир бешида қатар қозуқ.

351

Қир бешида қизил ғораз.

352

Қишта маңиду бир кемә,
Язда ятиду, у немә?

353

Қишта ухлайду, язда шақирайду.

354

Қия ташқа қара жуқмас.

355

Қоли йоқ, кәкә тутмайды, өй селишқа уста у.

356

Қоли йоқ, көзи йоқ, өзи гүл ясайду.

357

Қоли йоқ, пути йоқ,
Ишик ачиду.

358

Қолда тутсаң көрүнмәс,
Ечивалсаң түгимәс.
Барлиқ жаһан байлиғи,
Раһәтләрниң яйлиғи.

359

Қосиғидин йәп,
Дүмбисидин чиқириду.

360

Қосиғинда бар,
Йениңда йоқ.

361

Қосиғи су,
Жүриги от.

362

Қосиғи тоқ,
Көләңгиси йоқ.

363

Қош ериққа қиян кәлсә,
Бәш адәм жүгрүп берипту.

364

Қуйриғи ешиклик,
Бурни тешиклик.

365

Қуйриғи чолақ сеғизған,
Қара даванни әгип қапту.

366

Қулиғи қуйриғиниң қешида,
Үчийи қосиғиниң тешида,
Тегип қойса жиғлайду.

367

Қуруқ шаққа қурғуй қонмас.

368

Қуруқ яғачқа қушқач қонмас.

369

Қута, қута ичидә төгә пути.

370

Ләп-ләп қилип келиду.
Янтақ көтәргән кишидәк.

371

Ләп тоғрақ, ләппәк тоғрақ.
Сайиси йоқ бостан тоғрақ.

372

Лим салмай өй яптим.

373

Маңар-маңар, маңғирлап,
Қулақлири салпирап,
Униң қорқмас журиги,
Вә һәм талмас билиги.

374

Маңиду, маңиду жени йоқ,
Боғузлисам қени йоқ.

375

Маңиду, маңиду қирдин ашмайду.

376

Маңсам маңиду, турсам туриду.
Меңип-меңип бир өйгә берип,
Тамға йөлинип туриду.

377

Маңсам маңиду,
Турсам туриду.

378

Мән бу яқтин барай, сән у яқтин кәл,
Қара җираниң ағзида учришайли.

379

Мениң бир ала ағамчам бар,
У тағдин бутаққа йетиду.

380

Мениң бир қозам бар,
Бағлақлиқ йетип сәмирәр.

381

Меңип-меңип, бир йәргә берип,
Ағзини ечип қалиду.

382

Меңип-меңип тинмайду,
Һериш немә билмәйду.
Баридиған җайиға
Задила йетәлмәйду.

383

Меңип-меңип тинмайду,
Йолсиз йәргә бармайду.

384

Меңиши шамал,
Йетиши азгал.

385

Милтиқ аттим үни йоқ,
Оқ-дорисиниң пули йоқ.

386

Миң бир чечәклик,
Икки йопурмақлиқ.

387

Миң қойни бир чивиқта
һайдайду.

388

Музға қонақ чачтим.

389

Музда жүрсә тейилмас, тамда жүрсә
жиқилмас.

390

Музни ярсаң күмүч чиқар,
Күмүчни ярсаң алтун чиқар.

391

Нахша ейтиду өзи йоқ,
Чөгиләйду жени йоқ.

392

Не вападарлиқ ерур,
Бешини үзсә бой берур.
Қарнини йерип гөшини
Чайниғанчә су берур.

393

Нимшәптә әсир қилғай икки шаһ
Бәзидә болғай бири биридин җуда.
Нимшәптә бири чиқай атлинип,
Һәм сәһәрдә бирси чиқай ат селип.

394

Ойлайду, көриду
Пурайду, йәйду,
Аңлайду, һәрикәт қилиду.
Маңиду.
Бу немә?

395

Ол недурки жүгрүктин жүгрүк,
Қанатлиқ қуштин иштигирәк.

396

Ол недурки һәр күни икки жуган
Һәр иккәвдин хәлиққә тәгмәйдур
зиян.
Бири аләм хәлиқни ризиқландурур.
Бири мәхлуқ йүзигә рәң берур.

397

Ол немәдур кәлмигини яхши?

398

Ол немәдур кәлгини яхши?

399

Ол нечук җандур,
Дәм алса ичидин отлар чиқар.
Нәгаһан от ичигә кирсә,
Болғисидур тар-мар.

400

Ол нечүк җансиз бәдәндур,
Урсалар пәрияд етәр,
Шул бу пәриядни ешиткән
Адәмләр шат етәр.

401

Ол худаниң буйриғи,
Дүмбисидә қуйриғи,
Үчтин алтә пути бар,
Зади икки түвиги.

402

Оң қолумда он үзүк — ал чиқармай,
Бир қойни бөрә йеди қан чиқармай.
Ким буни тапса — қиз алиду пул чиқармай.

403

Отқа кирсә тоңлайду,
Суға кирсә қошулмайду.

404

Отқа чидап бир қәләндәр —
— Уссудум, су дәп турар.
Йәнә тилиға отни яқса,
— Бәк йеқиң, һу!— дәп турар.

405

Отниң яқисида туруп фу-фу дәйду.
Йәттә дәриянин суйини ичип,
Су ичмигәндәк су-су дәйду.

406

Отта янмас, суда чөкмәс.

407

Оттуз икки ағинә,
Бир кемирдә яшайду,
Ишқа чүшсә яңдишип,
Биллә күрәш башлайду.

408

Отун тәрдим йүз қучақ,
Жиғип бақсам бир қучақ.

409

Өзи бар, көләңкиси йоқ.

410

Өзи бармақтәк,
Изи ямақтәк.

411

Өзи барур изи йоқ,
Маңлийида көзи йоқ.

412

Өзи бир ғерич,
Сақили икки ғерич.

413

Өзи бир ғерич,
Тили миң ғерич.

414

Өзи бирдур, тили икки сөзлимәс,
Сөзлисә һәр бир тили чарчимас.

415

Өзи бир дана, ичи миң дана,
Беши йәргә бақар, пути асманға.

416

Өзи бир,
Қулиғи кир,
Ағзи икки,
Түви бир.

417

Өзи док ғожа
Бөки төмүр ғожа.

418

Беши йәргә бақар, сепи асманға.

419

Өзи жумулақ, ай әмәс,
Рәңги сериқ, яғ әмәс.
Қуйриғи бар, чашқан әмәс.

420

Өзи йоқ,
Көзи йоқ,
Тутса адәм өлтирәр.

421

Өзи йоқтәк батурум,
Үни оқтәк батурум,
Шапилақ шәригә берип,
Шеһит кәткән батурум.

422

Өзи йоқтәк,
Үни оқтәк.

423

Өзи кичик, йоли чоң.

424

Өзи кичик, суға тоймас

425

Өзи күлрәң күрәң ат.
Бели үзүк беләң ат,
Музда жүрсә тейилмас,
Тамда жүрсә жиқилмас.

426

Өзи қара, сөзи ақ

427

Өзи қатлақлиқ
Чөриси читлақлиқ.

428

Өзи маңар төмүр қута,
Буғдай көрсә ялмап жутар.

429

Өзи мөкүп турар,
Қуйриғи чиқип турар

430

Өзи мөкүп туриду,
Сақили чиқип туриду.

431

Өзи муштәк,
Қуйриғи ноғучтәк.

432

Өзиниң тени йоқ,
Ишиги очуқ өйгә кирәр.

433

Өзи оруқ,
Көңли йоруқ.

434

Өзи оруқ,
Учи йоруқ.
Музда жүриду.

435

Өзи оруп, өзи тепәр,
Буривәтсәң менип кетәр.
Бир дәмниң ичидила,
Көз йәтмәс йәргә йетәр.

436

Өзи өйдә, қуйриғи талада

437

Өзи өйдә, пути талада.

438

Өзи өйдә, чечи талада.

439

Өзи өмчүктәк, өгүзни көзләйду,
350 ни туғуп, өлүмни көзләйду.

440

Өзи суға чөкүклүк,
Ағзида от чишләклик.

441

Өзи тухум басмайду.
Балисини бақмайду.

442

Өзи һәштә,
Үни гәштә.

443

Өзи һөмүр ғожа,
Бөки төмүр ғожа.

444

Өй ичидә өйи бар,
Дәрвазидәк ишиги,
Худди әгим йәң охшаш,
Ташқирида түнлиги.

445

Өй төписидә ушшақ таш.

446

Өй үстидә ақ кигиз.

447

Өлүктин тирик чиқти,
Тириктин өлүк.

448

Өшкә мүңгүзлүк. У немә?

449

Пака-пака бойи бар,
Йәттә қәвәт тони бар.

450

Пака асмандин қар яғди.

451

Пакағина бойи бар, қат-қат кийгән тони бар.

452

Пақ әтти, тақ әтти бир,
Йәнә урғунчә қечип кәтти.

453

Пәс там, егиз там,
Бойи-қәдди семиз там.

454

Пиширип йесәң аш болиду,
Пишәрмисәң қуш болиду.

455

Пур-пур учур, аппақ чүшүр.

456

Пути йәргә тәгмәс,
Беши асманға.

457

Пути йоқ, илдам маңур.

458

Пути йоқ қачиду,
Қанити йоқ учиду.

459

Пути йоқ маңиду,
Ағзи йоқ сөзләйду.

460

Путида дүгләк өтүк,
Маңар шамалдин өтүп.

461

Пүрүм-пүрүм пүргили болмас,
Чечилип кәтсә, тәргили болмас.

462

Саатлиқ мәзнахунум,
Беника қушначим,
Тапса һалал йәйду,
Тапмиса һарам.

463

«Сән» дә бирла, «мән» дә бирла
Ешитсәм «аләм» дә йоқ.
«Шам»ға берип, үчни таптим,
«Мисир»ға кәлсәм бириму йоқ.

464

Сәппи-сәппи сепи бар,
Қизил қиримдин қепи бар.

465

Сериқ уюм қайнамдин янмас

466

Серик чапан кийгәнләр,
Һаваларда учқанлар.

467

Сизгә барсам, биллә барур.

468

Сорисаңлар жени йоқ,
Жени бардин тез учар.

469

Су астида бир ямақ.

470

Су әскәрлири канай тартти,
Қизил қиз һошидин кәтти.

471

Суға кирсә бир болур,
Судин чиқса миң болур.

472

Суда Сулайман,
Йолда хираман.

473

Судики Сулайманни көрдүм,
Кочидики гадайманни көрдүм,
Жумулап ятқан ташни көрдүм,
Тузсиз пишқан ашни көрдүм.

474

Су ичидә пақирар бир илан,
Ағзида чишләп турар сайип қаран.

475

Тағ арқисида янтақ алчуқ.

476

Тағ бешида чипар мөшүк чеқирап турар.

477

Тағдин егиз,
Шивақтин пәс.

478

Тағдин келәр таш охшаш,
Егәрлигән ат охшаш.

479

Тағдин тапини таймиған,
Бели бағлақлиқ қара кала.

480

Тақ әтти — көздин кәтти.

481

Тала йеридә тайниң изи, яр бойида йерим көмәч.

482

Там-там тевилғам, темип турған тевилғам.

483

Там-там тевилғам, темип турған тевилғам.
Өз көләңкисидин қорқуп, күлүп турған тевилғам.

484

Тамға қара ағамча артиқлиқ туриду.

485

Там салмай, өгзә яптим.

486

Там төписидә йерим көмәч

487

Там төписидә қатар тон,
Бирси тәтүр, бирси оң.

488

Тартса пуң кәлмәйду,
Сатса пулға алмайду.
Дунияда қиммәт.

489

Тахтисиз көрүк салдим,
Рәндисиз рәндә салдим.

490

Таш ичидә еши бар
Аш ичидә теши бар,
Ташни ташқа урсила
Таш йерилса еши бар.

491

Таштин қаттиқ,
Наваттин татлиқ

492

Таяқлиса, маяқлайду.

493

Таяқ, таяқ үстидә аяқ
Аяқ үстидә маяқ.

494

«Тәг», десәм тәгмәйду,
«Тәгмә», десәм тегиду.

495

Тәғдир билән меһман кәлди
Җени бар, тили йоқ,
Мингән етиниң жени йоқ,
Униң озуғи икки қой,
Гөши бар, устихини йоқ.

496

Тәңридин әлчи келипту тили йоқ,
Әлчиниң мингән етиниң жени йоқ,
Әлчиниң қонақ ешиға икки қома,
Икки қоманиң ети бар, сүйиги йоқ.

497

Тәңридин әлчи келипту сани йоқ,
Әлчиниң мингән етиниң жени йоқ;
Әлчигә чүшкүн берипту икки қой,
Гөши бар, пости бар, устихини йоқ.

498

Тәң-тәң-тәң кигиз,
Оттуриси кәң кигиз.

499

Тәң туғулуп, тәң өскән,
Бир-бирини көрәлмәс.

500

Тәң туғулуп, тәң өскән,
Икки хошна;
Бир-бирини көрәлмәйду,
Булар әсла.

501

Тәпсәм тәвримәс,
Йонисам йоғура.

502

Тәп-тәп етиду,
Тегидин карван өтиду.

503

Тәпти болған бир нәрсә,
Тепиң өйгә керәк немә,
Ишиктин кириду,
Төшүктин чиқиду.

504

Тәптим, дәрәққә чиқтим панус көтирип.

505

Тәскән түвидә яғлиқ тоғач йетипту.

506

Тевилғаму-тевилғам,
Тамчип турған тевилғам.
Көләңгидин йошурунуп,
Күлүп турған тевилғам.

507

Тез қудуқ, узун оқруқ
Ақ йәргә қара уруқ.

508

Теши пал-пал
Ичи тал-тал.

509

Тепишмақу-тепишмақ,
Ат кәйнигә йепишмақ.

510

Тепишмиғим тепишмақ,
Пақирап турған тепишмақ.
Көләңгиси кумучтәк,
Күлүп турған тепишмақ.

511

Терәк бешида бәш тухум.

512

Теши аламәт,
Ичи қиямәт.

513

Теши озуқ,
Ичи қозуқ.

514

Теши силиқ,
Ичи зәһәр

526

Төрт аяқлиқ, ағач туяқлиқ.

527

Төрт балдақлиқ,
Ариси шалдақлиқ.

528

Төрт ишик көрдүм,
Бир өйдә ай һеким,
Һәр ишиктә олтирар үч қиз мәккәм,
Оттуз оғул һәр қиз билән дәхил.
Һәр оғулниң бир йеқи ақ, бир йеқи қара.

529

Төрт ишни қилса, дөләтлик болур,
Қилмиса әлвәттә, меһнәтлик болур.

530

Төрт қәләндәр
Бир көлчәккә су төкәр.

531

Төрт қәләндәр бир төшүккә сиғар.

532

Төрт қулақ,
Алти пачақ,
Икки калла,
Бир қуйруқ.

533

Төрт лап-лап,
Әгри саплап,
Икки диң-диң,
Бир шип-шип.

534

Төрт немә нәрсидур көрүнгән көзгә аз,
Буниңға ғалип болимән дәп қилма наз.

535

Төрт пути бар, җени йоқ,
Кирмәйдиған өйи йоқ.

536

Төрт путлуқ,
Бизниң журтлуқ.

537

Төрт тәп-тәп,
Икки ләп-ләп,
Бир әгри саплап,
Бир тал ғилдурғуч.

538

Төрт тәрипи етиқлиқ,
Чиқидиған йери йоқ.

539

Төрт хавазам бар,
Бир-биридин жүгрүк.

540

Төшүктә қуш шүк ятмас,

541

Тунган бөкидә яғ сақлайду.

542

Турса — таш,
Яқса — отун.

543

Тутти авази җаһанни,
Чаң көрүнмәйду өзи,
Пайдиси көп тәгсә нәрәң
Болғиси һава йүзи.

544

Түви бир тал,
Учи миң тал.

545

Түви жиғилип,
Беши чечилип.

546

Түви қақ дарә,
Учи мунарә,
Оттуз чечиги,
Икки йопурмиғи.

547

Түгмән таш,
Униңға қариған адәмниң көзи яш.

548

Түкүриду бели маймақ,
Түкриги кетәр узақ.

549

Түмән-түмән, түмән ат,
Бели инчик күрәң ат,
Музға кирсә тейилмас,
Таққа чиқса жиқилмас.

550

Угисида шүк ятмас, чиқса йенип патмас.

551

Узун ағамчамниң көләңгиси йоқ.

552

Узун кәткән бир кемир,
Түнлиги миҗир-миҗир;
Айниғида гүл ечилур,
Беши шортаңлиқ идир.

553

Узун кемиримниң түнлиги тола

554

Узун терәк,
Ичи кавак.

555

Узун-узун из келиду,
Узун бойлуқ қиз келиду,
Қапақлирини қалтиритип,
Маңлайлирини ялтиритип.

556

Узун үчәк,
Учи түгүнчәк

557

У йеқиму тағ — бу йеқиму тағ,
Оттурисида серик яғ;
Илип-илип йевидим,
Болди қосақ домбилақ.

558

Үрүмчидин кичқарса, үни Бежиңдин чиқар.

559

У качитимға уриду,
Бу качитимға уриду.
Мән һеч гуна қилмисам,
Мени немишкә уриду?

560

У яққа өт!— дәп урадур,
Бу яққа өт!— дәп урадур.

Нанни бөләк киши йәп,
Мени немишкә урадур?

561

У қандақ җанду егисидин өзгини шат
өтмигән.

562

У йеқи тағ, бу йеқи тағ, оттуриси көк янтақ.

563

У қандақ җандур, кучи көп,
Дайим жүрәр мөкүп-чөкүп.

564

У қандақ җандур, пейи
Түрүктәк, пәтмус қулақ,
Наштиликқа йүзни йәйду,
Су ичиду бир булақ.

565

У қандақ җандур тикән чүшәр,
Зәһәрлик қушни хам йәр.

566

У қандақ җанивардур,
Дан йемигәй, су ичмигәй,
Кечилиридә сәпәр әйләп,
Күндизидә жүрмигәй.

567

У қандақ җанивардур,
Өзи көрүнмәй вақирар.
Қәһри кәлгәндә чачар от,
Су ичидин пақирап.

568

У қандақ қушдур,
Үч қанат билән учар?
Һәр ким көрсә андин
Шәксиз қачар.

569

У қандақ немә, судин чиқар бәрәқ уруп,
Кечә чиқса көз қамишур, шолисини көрүп?

570

Уму, тағ, буму тағ, оттуриси қум тағ.

571

Уму таг буму таг,
Оттурисида серик яг.

572

У нәдүрким баши билән бесилур,
Икки путлук киндигидин есилур.
Һәр заман жиғлап жүрүп беши билән.
Жиғлиса қойни толур еши билән.

573

У нәдүрким үч қанат билән учар,
Тумшиғи алмастин екән, таш пичар.

574

У немидур жени бар, җансиз жүрүр
Халиса гаһи кишини өлтирәр.
Там қопармай, өгүз япмай қишлиғай.
Кечә-күндүз, һәммә вақит тинмай жүрәр.

575

У немидур, җени йоқ,
Бешини кәссә қени йоқ.

Һаҗити чүшкән кишигә,
Әмрини тутмай чарә йоқ.

576

У нә қуштур икки баш, миң қанат.
Гөшини йесәң уники ләззити қәнт, нават.
Төрт аяқ, бир тимиғи бар,
Қуйриғи ондур униң.
Һәр кишидә болмиса ун, болмиғай анда
һаят.

577

У нечүк деванидур,
Отқа кирип «һу» дәп турур,
Киндигигә отни яқса,
«Бәк йеқиң, хоһ!» дәп турур,
Бир дәмдә нәччә дәрияниң сүйини бир
ичип,
Бирму һәм су ичмидим дәп
Қичқирип «су!» дәп турур.

578

У нечүк қуш уча, уча жуқарлиған.
Жуқарлиса орун тепип қоналмиған.
Учқан қушниң орнида бир қәпәз бар,
У қәпәзгә һәр нәрсә чүшсә осаллиған,

579

У нечүк немә ерүр.
Нә бар аяқи, нә беши.
Неванда у жиғлиса,
Ихлимға йәткәй көз йеши.

580

У яңаққиму уриду, бу яңаққиму уриду,
Мән нан йемисәм, мени немишкә уриду?

581

Үстидин мөлдүр яғар,
Астидин қар.

582

Уч йүз атмиш қула,
Иккиси кам әллик йәрдин ула.
Он икки тохмақ,
Йәттә болмақ.

583

Үч йүз атмиш кула, қириқ сәкиз йәрдин улар, оттуз пана, икки ана.

584

Үч йүз атмишкә кириштур бир җуган,
Қириқ сәккиз қизи бар сәһип кәрән,
Һәм он икки оғли бар бир атидин.
Алтисидур әһли залим, алтиси пәхри җаһан.

585

Тепивалдим бир қута, униң ичидә муз қута.

586

Худайимниң буйриғи,
Дүмбисидә қуйриғи

587

Һайванда тилсиз,
Рәхтә гүлсиз

588

Һап дәп тапалмас,
Содигәр саталмас.

589

Һапиз акам мөкүп туриду, сақили чиқип туриду.

590

Һавишмайду, чишлимәйду, өйгә
киргүзмәйду.

591

Һарвудин ақ сәллә чүшти.

592

Һаһ десәм, һаһ дәйду,
Балилар һәйран,
Паһ дәйду.

593

Һә! дәп қаттиқ вақирсам,
Мән билән биллә — һә! дәйду,
Сөз қилсам, жавап бәрмәйду.

594

Һәйран қалдуридиған бир йери,
Гөшиниң үстидә устихини.

595

Һәр кечә он бир бурадәр сәйли етәр,
Алти дилбәр сол йени билән өтәр,

Һеч вақит болмас җуда бу алтиси,
Айрилалмас алтиси бу он бири.

596

Һеч ким кирмигән җаңгә бир ялиңач баһадир кирипту.

597

Һиндстанда буғдай терип,
Бу йәргә келип жиғивалдим.

598

Һиндстандин кәлгән ормал,
Оң-тәтүрисини билип болмас.

599

Һо, но, булақ, қәләм, қара җаңгалда қара тоңғуз.

600

Һөл кирәр, қуруқ чиқар,
Қуруқ кирәр, қизил чиқар.

601

Һөлү-һөлү һөлүмәт
Ичи қизил қиямәт.
Урувәттим ичигә,
Йенип чиқти саламәт.

602

Чақса-чақса, қап-қап, миш-миш, пал-пал, тал-тал, қәләм, жаңгал, җени бар.

603

Чачиду, өстириду,
Жиғиду, йәйду.

604

Чечиги йоқ мевә,
Тепиңлар, у немә?

605

Чиғ түвидә тошқан йетипту, уруведим өпкиси чиқти.

606

Чиғ түвидә чилан тохмақ.

607

Чиқиду, чүшиду,
Йәрни бузиду.

608

Чилдим-чилдим, чиликәй,
Чирмақ салдим меликәй.

609

Һин-чин, чимән қиз,
Чин түвигә мингән қиз.
Алчисини алчи етип,
Тамашиға киргән қиз.

610

Чимир-чимир бир нәрсә
Ялтирайду кечидә.

611

Чинтақ, чимәнтақ,
Чин һоҗра, чин қазнақ.

612

Чин тақ, чимән тақ,
Чин һожриға чинә-қазан.

613

Чишлири үстүн турар.
Гөш бәрсә чишләп турар.

614

Чоң бир көл, көл ичидә җиқ су, суниң ичидә әждиһар, әждиһар ағзида гөһәр.

615

Чөп йемәйду, су ичмәйду,
От яқмайду, ис чиқиду.
Бораз демәйду йәр һайдайду.

616

Чөриси көлчәк,
Оттуриси дозақ.

617

«Чу!» десәм җени йоқ,
Боғузлисам, қени йоқ.

618

Шамалда учиду,
Индисәм келиду.

619

Шапилақдисам шатрақлар.

620

Шәһири бар,
Кишиси йоқ;
Деңизи бар,
Сүйи йоқ.

621

Шехи төмүр,
Йопурмиғи күмүч,
Мевиси алтун.

622

Ширдин артуқ зор өкүзүм,
Көрсә төшүктин қорқар.

623

Шир-шир етәр,
Җилғидин өтәр,
Даванға кәлсә,
Астидин өтәр.

624

Яғ ичиду, яғ сорайду, яғ болмиса теч туриду.

625

Язда болиду дәрәқниң бешида,
Қишта болиду адәмниң қешида,
Һәйран қалдуридиған бир йери —
Устихини гөшиниң тешида.

626

Ялт-юлт етәр, ялмап кетәр.

627

Ян йәргә сарай салдим, түнлиги қийпач.

628

Янтақ түвидә яғлиқ тоғач йетипту.

629

Ялралғанға йепишқан.

630

Яр бешида янбулақ

631

Я содигәр сатмайду,
Я херидар алмайду.
Кәч болғанда, һарғанда,
Лазим болмай қалмайду.

ЧӨЧӘКЛИК ТЕПИШМАҚЛАР

1) Йешип бериңлар:

Бар екәну, йоқ екән, тоқ екәну, ач екән. Өзи гәпчекән, қилиғи рәмчекән, бир шәһәрдә бир хотун бар екән. Униң қолидин төрт яшлиқ бир оғул чүшмәйдекән. Күнләрниң биридә у хотун бир мунчә хәлиқниң йенидин өтүп кетиватқанда, бирси сорап қапту:

— Ача, бу бала немиңиз?

Хотун жиғилғанларға қарап:

— Қизимниң балиси, еримниң иниси, бу мениң нәврәм болиду,— дәпту.

Сориғанлар ойға чөкүпту. Ойлап тапалмапту, кечиси яталмапту, әтиси қопалмапту. Қени, бу хотунниң гепини ким йешип бериду?

2) Қәйәрдә меңиш тоғра?

Имам бир күнй мечит қовми билән тойға меңипту. Адити бойичә җамаәт алдида имам өзи меңипту. Имамниң мундақ җамаәт ал-

дида йол башлап кетиватқинини көрәлмигән бирси:

— Молликa, сили сәркидәкла топниң алдиға чиқиваптилиғу?— дәпту.

Алдида маңғанлиғи үчүн тәнә аңлиған имам хиҗаләтликтә аста топниң ахириға чүшивапту. Көпчиликкә имамниң арқида меңиши анчила яқмапту, топ ичидин бирси:

— Молликa, сили пути көйгән тохудәк, җамаәткә йетәлмәйдилиғу,— дәпту.

Әнди қандақ меңиш лазимлиғини ойлап, хиялда қалған имам чандурмастин, топниң оттуризиға кирип меңипту. Имамниң оттурида меңишини халимиған бирси:

— Молликa, жүрәклири қушқачниң жүригидинму кичик екән. Қорққанчақлиқ қилип, топниң арисиға киривалғанлирини қарисила!— дәпту.

Әнди имам қәйәрдә меңиши лазимлиғини ойлашқа башлапту. Қанчә ойлисиму, тапалмапту.

Кени, силәр имамниң қәйәрдә меңиши лазимлиғини ейтип, имамға ярдәм қилиңларчу.

3) Қизлар немә дегән болса яратти?

Бар екәну, йоқ екән. Бурун бир йәрдә бир киши бар екән. У кишиниң Мәһәммәтнияз

дегән бир оғли бар екән. Кейин Мәһәммәтнияз — Мәтнияз болупту. Аңғичә әтияз болупту. Кейин яз өтүпту, күз өтүпту. Қиш кәпту. Қарлиқ ойнини башлинипту. Шу күнләрдә Мәтнияз балиг[1] болупту. Оғли «җөлимәк» болупту. Дадиси өлимәк болупту. У киши оғлини һәр бир қизи бар һойлиниң алдиға әкелип, ваң-чуң көтирип, оғлиға кайипту. Һойлидин қизлар жүгрүп чиқип:

— Вай ата, оғуллириға немә анчила кайийдила? Немә қилди?— дәп сориса, у киши:

— Мән немә қил десәм, шуни қилиду,— дәп датлапту.

Қизлар көңлидә: «Қандақ сараң адәм бу?»— дәп ойлап:

— Дегәнлирини қилса, йәнә немә кайиш?— дәпту.

Бу киши андин: «Һә, бу қиз яримайду»,— дәп башқа бир кишиниң ишик алдиға оғлини йетиләп апирип, оғлиға йәнә байиқидәк кайиш қилипту. У һойлидинму қизлар чиқип, йәнә байиқи қизлардәк сөзлисә, униму яримайду, дәп башқа бир һойлиниң алдиға берипту...

---

[1] Балиг — балағәт.

Ахири мәһәлиниң четидики бир һойлиниң ишигигә келип, оғлиниң қулиғини созуп, йәнә һеликқидәк кайип, ваң-чуң көтирипту. Шу арида бир қиз чиқип:

— Әссалам, ата, оғуллири немә гуна қилди? Немә анчила кайийдила?— дәп сорапту.

Бу киши қизниң салимиға җавап берип:

— Қаримамсиз, қизим, бу бала мән немә десәм, шуни қилиду...— дәп датлапту.

Қиз:

— Тоғра, оғуллириға бундақ кочида кайимай, өйлиригә апирип нәсиһәт қилсила,— дәпту.— Иш дегәнни әлвәттә... қилиш керәк, әнди ата.

Шу йәрдин бу киши:

— Рәхмәт қизим, ярайсиз!— дәп өйигә қайтипту. У қиз билән оғулму бир бирлиригә ярапту... Күнләр өтүп той болуп, меһманлар таңға йеқин тарапту.

Тепиңларчу қени, ахирқи һойлидин чиққан қиз қайси сөзлири билән ата-балиға ярапту?

4) Немиси.

Бурун-бурунту, тоху турумти, қирғул җәдиди, қуйриғи йәрдиди; шу заманда Қавузакамниң үч қизи бар еди, бири мәндә еди, бири әрдә еди, йәнә бири йәрдә еди.

Күнләрдин бир күни җамаәт сәһәрдә бамдат намизидин йенип, шундақ мечит алдиға чиқса, бир қиз билән бир киши бир атқа минип, җамаәткә саламму бәрмәй, иштик жүрүп кетип барғидәк.

Җамаәт: «Буларниң меңиши өмсәлиғу, булар қечип кетип барған кишиләр болмисун йәнә!»— дәп ойлишип қапту. Шу арида җамаәт арисидин бирси:

— Тохта, һәй, етиңни тохтат!— дәп вақирапту.

Ат үстидикиләр азрақла өтәр-өтмәй етини тохтитипту. Җамаәт атқа йепилип кәпту. Аңғичә мәзин шундақ дәпту:

— Бу сени атқа мингәштүривалған киши сениң немәң?

Қиз дәрру:

— Җенимниң җананиси
Жүригимниң сәкпариси,
Бу жигитниң аниси,
Мениң анамниң қейнаниси,—

дәп җавап берипту. Җамаәт қизниң җававини бир-биригә тәкрарлитип: «Бу немә дегән гәп?»— дәп һәр қайсиси өзиниң тәбирини ейтип, талишип қапту. Бир-биригә һәйран болуп қаришип қапту. Аңғичә «жигит» билән қиз кетип қапту.

Тепиңларчу қени: жигит шу қизниң немиси.

5) Тәтүр бәйгә.

Бурунқи заманда падишалиқниң дөлитини көргән, сақал-бурутиға ақ киргән бир падиша бар екән. У падишаниң жилда бир-икки қизға өйлинидиған адити қалмаптекән. Бир адәмниң еқил-парасәтлик, бой-турқи сумбатлиқ бир қизи у падишани жүгәнләваптекән.

Бир күни падиша бу қизниң Ай билән адаш, Күн билән күндәш болғидәк чирайлиқлиғини аңлапла, «ашиқ» болуптудә, әлчи қоюпту. Қиз бу ахмақ падишаниң ғәзивидин қорқуп, көңлидә бир немиләрни ойлап, наилаҗ разилиқ берипту.

Йәттә шәһәр, йәтмиш жутниң адәмлири жиғилип, той қизиған күнләрниң биридә ат бәйгиси болупту. Бәйгигә қиз билән «жигит»-ниң атлириму қошулупту. Падиша, везир, олқази, қулзатлири билән ечилип-йейилип олтарғанда, бир киши орнидин туруп:

— Җамаәт, хәп-шүк! Султан падишайи аләмниң бәйгигә атиған һиммитини аңлаймиз,— дәпту.

Падиша һеҗийип қопуп:

— Кимниң ети биринчиликни алса, он хечир мал, әнди биз иккимизниң етиға кәлсәк,

мәликиниң ети мениң етимдин озуп кәтсә, падишалиғимни беримән!— дәп йоған сөзләветипту. Падишаму бәйгидә дайим биринчи болидиған чилан торуқ етиға иш шинипту. Шу чағда қиз халайиққа қарап:

— Мәрикиниң үстигә мәрикә. Күлкиниң үстигә күлкә, әстин чиқмайдиған бир қизиқчилиқ болсун десәңлар, мениң бир тәкливим бар,— дәпту.

Җамаәт мәликиниң тәкливини аңлаймиз, дәп чуқан көтирипту. Падиша иҗазәт берипту.

— Җаһан-җаһан болуп, шунчә той-еһсан болуп, кәйнидә қалған биринчиликни алидиған, озуп кәткән уятқа қалидиған тәтүр бәйгә болуп өтмиди. Дән улуқ падишаһимниң шөһрити, тойимизниң һөрмити үчүн шундақ бир қизиқ бәйгә өткүзсәк дәймән,— дәпту қиз.

Кишиләр тәәҗүплинип сорапту:

— Ундақ болса, бәйгичиләр бир-биридин аста маңиду. Ахири һәммиси орнида туривалидиғу?

— Яқ, йәнә һәммиси чапиду, буниң бир амали бар,— дәп униң амалини ейтип берипту. Чоң-кичик һәммиси һәйран қелипту. Бәйгә тәтүр өзгирип, он хечир мал билән пади-

шалиқ кәйнидә қалғанға берилидиған болупту.

Бәйгичиләр атлинип, тәйяр болуп турғанда, йоған думбақ дараңлапту. Һәммә атлар чепип кетипту. Нәдикини дәйсиз, худди оң бәйгидәк, болушичила чепишипту. Илаҗиси барлар кәйнидә қелип, биринчиликни елишқа тиришипту. Нәтиҗидә қизниң ети шунчә қамчилисиму, кейин қелип биринчиликни апту. Падиша хәлқи-аләмниң ичидә ләвзидин яналмай, левини чишләп қапту. Униң пәм-параситн, қилған ишлири хәлиққә ярапту.

Қени, ким тапиду, қиз тәтүр бәйгиниң амалини қандақ қилди.

6) Үч төгә.

Бурун бир төгичи бар екән. Униң кишиләрдә елиши болса алидекән, қоймайдекән. Амма кишиләргә бериши болса: «Төгә қуйрима йәргә йәткәндә алисән»,— дәйдекән, бәрмәйдекән, тоймайдекән. Күнләрдин бир күни униң төгилириниң ичидин үч яман төгә чиқипту: бирси адәм йәйдекән, бирси төгә йәйдекән, йәнә бирси тоқум йәйдекән.

Бай бу үч төгини бир йоли шәһәргә әвәтип, сатқузувәтмәк болупту. Лекин уларни бир-биригә четип, йетиләп шәһәргә экиришниң

чарисини тапалмапту. Мундақ тизип йетилисә, бир төгә өлиду, ундақ тизип йетилисә, адәм өлиду. Қандақ қилиш керәк? Һеч биләлмәпту.

Шу арида бир төгичи аңлап келип:

— Әгәр мән бу төгиләрни бир-биригә четип, шәһәргә экирип, иккисини қассапқа сетип, һәққим үчүн бирини — чом йәйдиған төгини өзәм алсам, рази боламдила? — дәпту.

Башқа чарә тапалмиған бай:

— Хәйир, рази,— дәпту.

Төгичи бай билән хәт-тохтам қилишип, һелиқи төгиләрни бир-биригә четип, хейим-хәтәрсиз шәһәргә әпкирипту. Иккисини сетип берип, бирини өзи елип, йолға раван болупту. Бай сақилини чишләп, һәйран қапту.

Тепиңларчу қени, у төгичиниң тапқан амали қандақ?

ҺЕСАПЛИҚ ТЕПИШМАҚЛАР

1. Йүз адәм йүз мантини йәпту, чоң адәмләрниң һәр бири үчтин йәпту, кичик балиларниң үчи бирдин йәпту.

Чоңлар вә кичикләрниң санини ениқлаңлар.

2. Бир киши йүз тийинға: ғазни бәш тийиндин, пахтәкни үч тийиндин, қучқачни йерим тийиндин сетивапту. Тийинму йүз, қушларму йүз. Һәр қайсиси қанчә талдин?

3. Бир қазандин бәш қасқан манта чиқипту, бәш җозида бәштин олтарған кишиләргә бәштин тегипту. Киши қанчә? Манта қанчә?

4. Бир мунчә қерилар, бир мунчә җуганлар, бир мунчә қизлар кирипту. Һәммисиниң узун сани йүз болиду. Қериларға йерим сомдин берипту, җуганларға икки йерим сомдин берипту, қизларға бәш сомдин берипту. Һәммиси болуп бир йүз сом пул берипту.

Буларниң қанчиси момай, қанчиси җуган, қанчиси қиз?

5. Бир топ қушқач келип, чиғ үстигә қонупту: бирдин қонса, ешип қапту бир қушқач, иккидин қонса ешип қапту бир тал чиғ. Қушқач нәччә, чиғ нәччә?

6. Икки адәм он қадақлиқ қапаққа 10 қадақ зиғир йеғи селип, кетип барғинида бири дәйдекән:

— Бурадәр! Әнди сениңдин җуда болуп өйүмгә кетимән. Мениң бәш қадақ йеғимни тартип, иккинчи қачиға селип бәргин,— дәйду. Буларниң икки бош қачиси болуп, биригә 7 қадақ, биригә 3 қадақ яғ сиғидекән. Бу үч қачиниң арисида қадаққа тартмастин яғни қандақ тәқсим қилиду?

7. Қази қизи билән, рәис хотуни билән үч тухумни парчилимай, һәр бири бир путиндин йәпту. Бу қандақ болғини?

8. Тоху, тошқан — эллик, пути йүз икки. Тоху қанчә, тошқанчу?

9. Тоху, тошқан он сәккиз, путлири қириқ сәккиз. Һәр қайсиси қанчә екән?

10. Төрт булуңда төрт мөшүк, һәр мөшүкниң алдида үчтин мөшүк. Һәммиси қанчә мөшүк.

11. Һавада бир топ ғазлар учуп кетип бар-

ғанда, алдидин уларға бир чолақ ғаз учрапту. У чолақ ғаз дәйдекән:

— Һәй! Учуп кетип барған йүз ғаз, течму силәр? Қаяққа барисиләр?

Буниңға җавап берип улар:

— Биз йүз әмәс. Бизгә йәнә бизниң қатарлиқ бир топ ғаз қошулса, йәнә бизниң йеримимиздәк қошулса, йәнә йеримимизниң йеримиқатарлиқ қошулса вә униң үстигә сәнму қошулсаң, шу вақтида йүз ғаз болимиз дәйду.

Булар қанчә?

12. Командирниң зерәклиги.

Советләр иттипақиниң улуқ Вәтән урушида мундақ бир вақиә болди. Бир бөлүм пиядә әскәрләр дәриядин өтмәкчи болуп, қирғаққа келиду. Бу чағда икки бала қолваққа чүшүп, дәрияда ойнап жүриду. Әскәрләр кечикмәстин, дәриядин өтүш керәк еди. Амма дәрия кәң, чоңқур, көрүги йоқ болуп, кечип өтүшкиму болматти. Дәриядин өтүшкә икки бала билән келишишкә тоғра кәлди. Қолвақ наһайити кичик. Чоң адәм олтарса бирси, кичик адәм болса, иккиси пататти. Қолваққа икки чоң киши яки бир чоң киши билән бир бала олтарса, суға чөкүп кетиш ховпи бар еди.

Пиядә әскәрләрниң командири наһайити зерәк еди. У ойлап чарә тапти. Бир саат ичидә әтраптики адәмләрниң һәммисини дәриядин сақ-саламәт өткүзүп болди. Улар судин үзүпму өтмиди. Қолваққа ағамча бағлап сөрәпму өтмиди, пәқәт һелиқи қолваққа чүшупла өтти.

Тепиңчу? Зерәк командир әскәрләрни қолвақ билән қандақ өткүзди?

13. Икки ана, икки қиз һәм бир момай нәвриси билән қанчә болиду?

14. Йәттә ака-укиниң бирдин сиңиллири болса, ака-ука сиңилниң һәммиси қанчә?

15. Бир киши 40 тухум билән 40 адәмни меһман қилипту. Чоңлар бир йейиштә төрттин, оттура яшлиқлар бир йейиштә иккидин, кичикләр болса, төрти бир тухумдин йейишипту. Чоңлар қанчә, оттура яшлиқлар қанчә, кичикләр қанчә?

10. Бир нәччә киши йолда кетип бариду, уларниң бирси иккисиниң арқисида, бирси иккисиниң алдида, бирси иккисиниң оттурисида кетип бариду. Улар жәми қанчә адәм.

ХӘЛИҚ ИЖАДИ АСАСИДИКИ ТЕПИШМАҚЛАР

1

Маңиду, көр дәйду,
Барар йериниң тайини йоқ.
Бир орунда чөгиләйду.
Турар йери зади йоқ.
    Қаримисаң кетиверидy,
    Һайдимисаң ятиверидy.
Мәнзилини көзләйду,
Күндүз яки түни йоқ.
Ағзи йоқ сөзләйду,
Сөзлириниң үни йоқ.
    Әгәр аңланса үни,
    Музыка дәйсән уни.
Қайси вақта сиз ухлап,
Қайси вақта турисиз.
Қачан оқуп вә ишләп,
Қачан ойнап күлүсиз.

Бәлгүлүк үнидин
Чирайидин — тилидин,
Өзи әмәс йоқ немә,
Тепиңларчу у немә?

2

«Җаһил» җанивар

Кичиккинә қәпәздә
Көрүп қалдим бир җанивар,
Бу җаниварға һәйран мән,
Җени йоқу — әқли бар.

Қолға алсаң задила
Җим турмайду тепирлап,
Алқандики симаптәк
Еғинайду қимирлап.

Айландуруп бешини
Қаратсаңму һәр яққа,
Җаһиллиғи бәк қаттиқ,
Қаривалар бир яққа.

Тағу-таш, деңизларда
Сәпәр қилсаң керәклик.
Шуниң билән адашмай,
Маңалайсән жүрәклик.

3

Гүл қәпәз

Тиңшаңлар, кичик достлар,
Тепишмақ ейтили бир пәс.
Қайси шәһәр, нәдә бар
Бир әжайип гүл қәпәз.
Қәпәз асти кичик көл,
Үсти икки қат гүмбәз —
Биринчи пака қат үсти
Соқичақ — йоруқ туриду.
Иккинчи егиз қат үсти
Жумулақ, очуқ туриду.
Көл ичидә бир илан
Қәпәзгә өтүп туриду;
Қуйриғи көлдә йөгүшүп,
Тени су жутуп туриду;
Беши кичик гүмбәзгә
Тилини чиқирип туриду,
Тили егиз гүмбәзгә
Оттәк йоруқ чечип туриду.
Өзи аддий бир немә,
Тепиңларчу, у немә?

4

Бу қандақ тамашә

Көрүмиз биз һемишә
Сайә симан тамашә.
Бир әҗайип миҗәзи,
Йоруқ аңа бепәйзи.
Тамашиси алдида,
Оюнчиси артида.
Көрситиду җаһанни,
Яхши билән яманни.
Халиғанда баримиз,
Роһи озуқ алимиз.

5

Хиллириниң сани йоқ
Шәкли униң худди оқ.
Ақ деңизда жүгрәтсәң
Мәзмун берәр оп-очуқ.

Жүгримәйду ғичилдап,
Рәңлиқ судин ичмисә.
Саңа йолдаш һәм сирдаш
Ойлап тапқин сән, йолдаш!

6

Бир әҗайип әлчи бар
Путсиз меңип кетиду.
Қулиғиға сөзиңни
Десәң елип кетиду.

Мәхситиңни толуқ
Минутсиз йәткүзәр.
Йеқин-жирақ йәрләргә
Охшаш вақит кәткүзәр.

7

Дуниядә бар бир нәрсә
Инсанға бәк қиммәт.
Өтүп кәтсә кәлмәйду,
Тапалмайсән сән пәқәт.

Тепилмайду дунияда
Қиммәт өзи алтундин
Бир җайда һәм дәм елип
Туралмайду секунттин.

Қени, кичик достлирим
Ойлап тепиң бу немә?

8

Савади бар кишигә
Мәнисини бериду.
Оқуғанда уму тәң
Сөзләп тилға кириду.
Диққәт қилиш керәкки
Униң тили бәк нурғун
Һәммә тилниң шәкли бар
Убдан ойлап тап, Турсун.

9

Ичи ушшақ зиччила,
Өзи чаққан вә сүзүк.
Қарисаңму синчилап,
Һеч йеридә йоқ төшүк.

Бурап қойсаң бир йәрни
Тохтимастин сайрайду.
Зади һардим демәйду.
Тапқин, достум, сән буни.

10

Йоруқта йолдаш болар,
Қараңғуда ташлап қачар.

11

Асмандин пәс, тағдин егиз,
Ләйләп жүрәр парчә кигиз.
Язда яш, қишта чечәк төкәр
Ойлап тепиң билмисиңиз.

12

Тутсаң зади туталмайсән,
Өзи көзгә көрүнмәйду.
У болмиса һәр қандақ җан
Минут һаят көрәлмәйду.

13

Әҗәп бир қушни көрдүм.
Дүмбисидә пеқирғуч
Қанити йоқ, җени йоқ
Учушқа жик унда күч.

14

Иссиқтиму йоғириду,
Соғ болсиму йоғириду.
Өзи җансиз җан бериду.
Йәр, асманда йорғилайду.

Бәхит қуши дәйдекән,
Көзгә көрүнмәйдекән.
Тағ-деңизниң сирини
Ай-юлтузниң бәрини,
Бәш қолини билгәндәк,
Худди өзи көргәндәк,
Топму-тоғра сөзләйду
Миң жилни бир көзләйду.
Өзи чәксиз болсиму,
Һәммини тәң билсиму
Саңа асан бой бәрмәс,
Әмгәк қилсаң бош қоймас.
Жиңнә билән қазисән,
Аран-аран алисән.
Өмүр бойи қазсаңму,
Йетәлмәйсән қалисән.

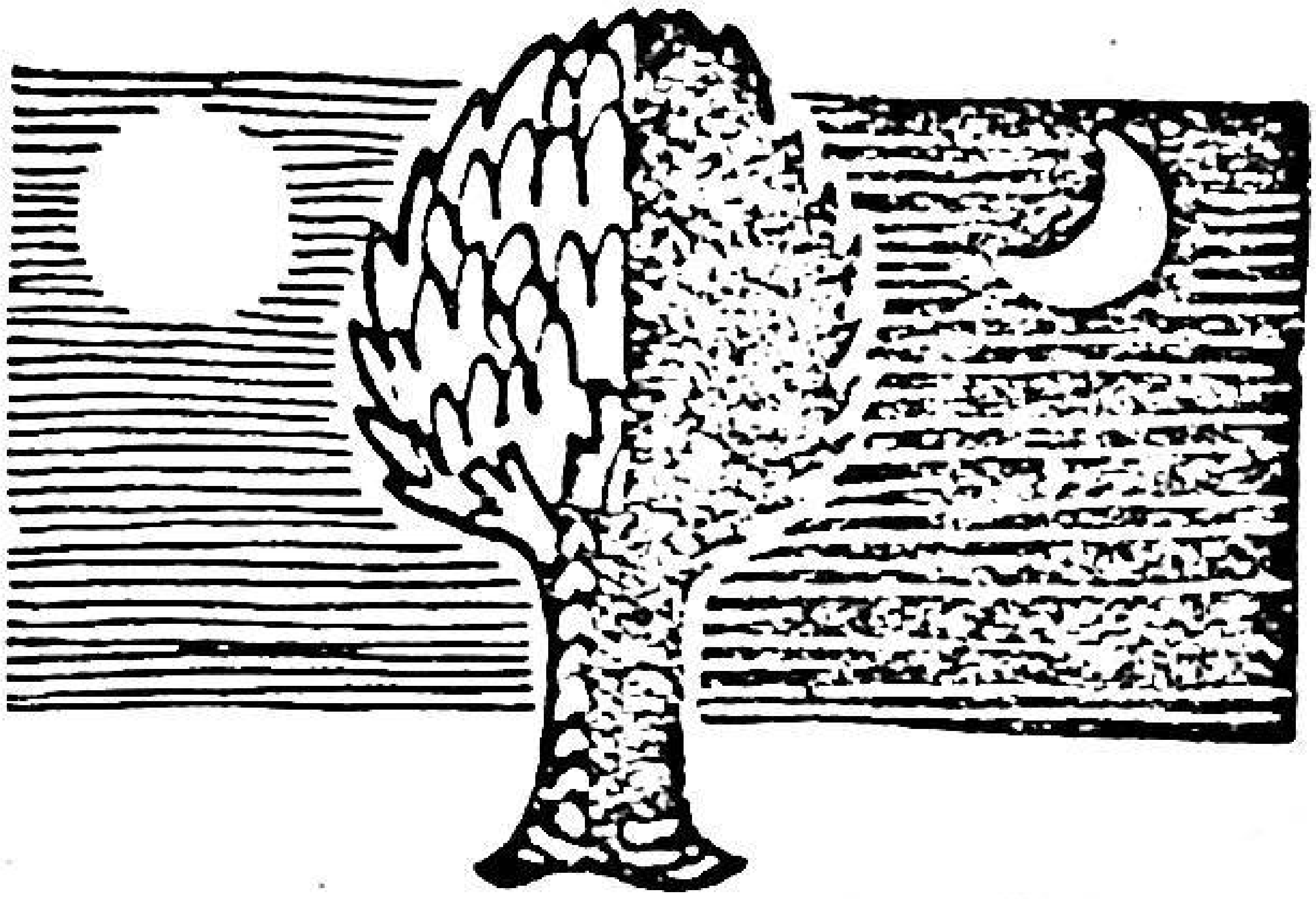

Тепишмақларниң җаваплири

11—1102

1. Пахта
2. Қарияғач
3. Электр чириғи.
4. Лампа
5. Һәрә
6. Мәш, канай
7. Қәләм, хәт
8. Чәйнәк
9. Тонур, нан
10. Қой вә униң қумулиғи
11. Бөк
12. Йәр
13. Һарвуниң алди вә кәйни чақлири
14. Қар
15. Қар
16. Түнлүк
17. Чиғ
18. Қар
19. Қәғәз, хәт
20. Қир

21. Қир
22. Чүмүлә
23. Илик
24. Таң нури
25. Тухум
26. Чүмүлә
27. Қаймақ, пишләк
28. Йол
29. Һасан-һүсән.
30. Илан
31. Сеғизған
32. Чиғриқ
33. Сеғизған
34. Сеғизған
35. Әйнәк
36. Түлкә билән ишт
37. Пахта чиқиридиған чуруқ.
38. Қарға
39. Тухум
40. Илан, йолвас
41. Қара өй
42. Буғдай вә гүрүч
43. Совун
44. Луңзә яғач
45. Дәрия вә су
46. Қоғун
47. Җуғаз

48. Буғдай, саман
49. Шап үҗүм.
50. Милтиқ оқи.
51. Дәрәқ
52. Үжүм
53. Ноғуч-тахта
54. Ноғуч-тахта
55. Лим, чәңзә.
56. Торустики яғач билән чәңзиләр.
57. Үжүм.
58. Тамака
59. Тухум
60. Қоғун.
61. Әгләк, супур, пичақ
62. Җигдә
63. Чилан
64. Кәтмән
65. Кәтмән
66. Булут
67. Қар
68. Үҗүм
69. Көрүк, долқун, су, белиқ.
70. Ерик
71. Егәр
72. Юлтуз
73. Ай, түнлүк япқуч
74. Түнлүк япқуч

75. Күн
76. Күн
77. Йотқан-көрпә
78. Адәмниң әзалири
79. Адәмниң әзалири
80. Өрүк
81. Дәзмал
82. Һарва
83. Йол
84. Анар
85. Тавуз
86. Қоғун-қапақ
87. Канар
88. Тәмбир
89. Пайтима, мәсә.
90. Пут билән иштан
91. Адәмниң өмлигән, маңған вә һаса таянған чағлири
92. Юлтуз
93. Йопурмақ
94. Қара өй
95. Булбул, белиқ вә көмәч
96. Булбул, белиқ, ешәк, түлкә
97. Уйқа
98. Қомуч
99. Көңүл
100. Һаганча

101. Чәңзә, лим.
102. Йолвас
103. Қәләм, дүгәт
104. Җугаз
105. Бәш бармақ билән мишқириқ.
106. Бәш бармақ
107. Җиназа
108. Қол, қәләм, хәт.
109. Бармақлар билән тимақлар
110. Чүмүлә
111. Қомуч
112. Милтиқ
113. Чекәткә
114. Су әпкелиш
115. Әрәпчә йезиғиға шу шәһәрләрни язғанда қойилидиған чекитләр
116. Сәллә, тәсви, сивирлаш
117. Қомуч
118. Җиң тараза
119. Дутар
120. Ғежәк
121. Тонур
122. Юлтузлар
123. Чиш
124—125. Чивин
126. Анар
127. Бәш бармақ — чимәлтәк

128. Қоғун-тавуз
129. Күн, Ай, юлтузлар
130. От, отун
131. Өрүк, яңақ
132. Пилик — от.
133. Күн, түн
134. Һарвуниң оқи билән чеқи
135. Пияз.
136. Устира.
137. Жил, 12 ай, 30 күн, кечә-күндүз.
138. Калпук
139. Адәм вә униңдики икки көз, икки қулақ, икки бурун төшүги, еғиз вә башқилар.
140. Машина
141. Чаян ешәк.
142. Дәрияниң сүйи
143. Әрәп һәрипләрдики чекитләр
144. Қоғун, тавуз вә уларниң уруғи
145. Тухум
146. Могу
147. Чөшүрә
148. Юлтуз, күндүз
149. Ямғур, йәр вә өсүмлүк
150. Ғәлвүр
151. Равап

152. Қой
153. Қисқач
154. Қулуп
155. Илан
156. Җигдә
157. Кирпә
158. Хиял
159. Самолет
160. Жил, 12 ай, 30 күн.
161. Жиңнә билән жип
162. Белиқ.
163. Адәмниң әзалири: чиш, ашқазан, қан томурлири, қандики уштақ қизил жумулақлар, жүрәк, өпкә, көз билән қапақ.
164. Тузлуқ коза.
165. Аял кишиниң чечи
166. Сүпүргә.
167. Яғлиқ қапақ
168. Җугаз
169. Милтиқ
170. Чиш
171. Мора
172. Торустики лим яғач билән чәңзиләр
173. Ай
174. Күн вә саат
175. Тухум.

176. Жил, Ай, Күн вә саат
177. Сәрәңгә
178. Йол
179. Ялғанчи
180. Мүңгүз
181. Устура
182. Ишик
183. Бөшүк
184. Тавуз, қоғун
185. Саңза
186. Қиш билән муз.
187. Бурун потлиси
188. Хонча, рюмка, һарақ
189. Торус
190. Аптава
191. Қомуч
192. Пақа билән көл
193. Аптаппәләз
194. Лампа
195. Асман, юлтузлар униң йоруқлиғи
196. Еғиз
197. Җугаз
198. Қәғәз
199. Самолет
200. Өдәк
201. Қомуч
202. Хәритә

203. Қайча
204. Чиш
205. Көңүл
206. Көңүл
207. Пақалчәк
208. Җугаз
209. Чашқан билән мөшүк
210. Күн
211. Қомуч
212. Асман, Ай, Күн вә юлтузлар
213. Йеңи чиққан Ай
214. Наға
215. Асман, Йәр, юлтуз, чирақ
216. Асман, Йәр, юлтуз, Ай вә Күн
217. Қоғун
218. Қара чирақ
219. Қомучниң ичидики пахпақ
220. Өгүзниң яғичи
221. Күнлүк
222. Қарчуға
223. Ис
224. Кирпә
225. Хемир
226. Тухум
227. Көләңкә
228. Қулақ
229. Чивин

230. Қоңғурақ
231. Симап
232. Радио, патефон
233. Телефон
234. Ғораз билән мекиян
235. Күмүч
236. Күн билән түн
237. Ғожун
238. Бурун

239. Бурун төшүклири, маңқа, ушшақ.
қоллар.

240. Бурун билән маңқа
241. Һәрә
242. Калиниң тили
243. Көз, қулақ, еғиз
244. Самолет
245. Әйнәк
246. Саат
247. Тавуз
248. Чинә
249. Мәш
250. Қулуп
251. Қулуп
252. Ғору
253. Қулуп
254. Топа төкүдиған қол һарва

255. Электр ламписи
256. Қулақ
257. Тоғач
258. Сапанниң чиши
259. Сәвзә
260. Пияз
261. Пияз
262. Әпийүн, чигит
263. Дәрәқ
264. Күн
265. Супур, әгләк, оқилақ, чаккуч
266. Кирпә
267. Кирпә
268. Ора
269. Трамвай
270. Яңию
271. Қазан, чөшүрә
272. «М» тавуши, калпукларниң тегиши
273. Түгмән
274. Түгмән
275. Маңқа
276. Көләңкә
277. Су
278. Дап, йәңлик
279. Өдәк
280. Китап
281. Қуюн,шамал

282. Саат
283. Электр ламписи
284. Ишик
285. Қушқач
286. Көз
287. Кирпә
288. Еғиз билән чиш
289. Адәмниң беши
290. Анар
291. Устира
292. Салма таш
293. Илик
294. Илик
295. Чақ вә жип
296. Тийин
297. Тийин
298. Анар
299. Чиш
300. Чиш
301. Китап
302. Радио
303. Чөшүрә
304. Тулуқ
305. Һәрә кепиги
306. Анар
307. Асман, юлтузлар
308. Қапақ

309. Яңию
310. От, ис
311. Мал боғузлиған пичақ
312. Қара чирақ
313. Көләңгә
314. Көләңгә
315. Тухум
316. Йотқан
317. Өтүк
318. Өтүк
319. Һаса
320. Көрпә-ястуқ
321. Орун-көрпә
322. Кәшә
323. Ай
324. Қотан
325. Һаса
326. Көлчәктики қумчақлар
327. Белиқ
328. Көмүқонақ
329. Қазан билән чөмүч
330. Қала тезиги
331. Көз билән қаш
332. Тузлуқ қапақ
333. Қазан билән чинә-қача
334. Қазан билән от
335. Чақ

336. Мәш
337. Пошкал
338. Чүмүлә
339. Төшүк
340. Тошқан
341. Көмүқонақ
342. Чиш билән тил
343. Капуста
344. Қонақ
345. Түгмән
346. Жиңнә
347. Анар
348. Лаза
349. От билән ис
350. Чиш
351. Хинә
352. Чана
353. Дәрия
354. Чиш
355. Қалғач
356. Соғ, қиру
357. Шамал
358. Илим, билим
359. Рәндә
360. Киндик
361. Самовар
362. Ора

363. Маңқа, бармақ
364. Жип, жиңнә
365. Устира
366. Дутар
367. Калиниң мүңгүзи
368. Мүңгүз
369. Яңақ
370. Кирпә
371. Қамқақ
372. Муз
373. Бөрә
374. Сазаң
375. Саат
376. Һаса
377. Көләңгүч
378. Бурун потлиси
379. Һасан-үсән, яки көз
380. Қоғун
381. Кәшә яки калач
382. Саат
383. Поезд
384. Қамқақ
385. Көчкән юлтуз
386. Юлтуз, Ай, Күн
387. Устира
388. Асман, юлтузлар
389. Чүмүлә

390. Тухум
391. Патефон
392. Қоғун
393. Бири йоруқ юлтуз, бири Чолпан
394 Адәм
395. Хиял, көңүл
396. Ай билән Күн
397. Әҗәл
398. Бәхит
399. Әждиһар
400. Дап
401. Тараза
402. Һүнәр
403. Тухум
404. Қазан, су, қайнап туруши
405. Қизиқ қазан
406. Муз
407. Чиш
408. Тозғақ
409. Су
410. Һаса
411. Кемә
412. Сәвзә
413. Қәләм
414. Қәләм
415. Қапақ
416. Ерик

417. Боғуса-чиш
418. Кәтмән
419. Пәйпәйзә
420. Электр токи
421. Паша
422. Етилған оқ
423. Қәләм
424. Гүрүч
425. Чүмүлә
426. Доска
427. Тумақ
428. Комбайн
429. Сәвзә
430. Көкваш қонақ
431. Тийин, сеғизған
432. Соғ, һава
433. Кәмбәғәл
434. Қәләм
435. Комбайн
436. Мәш
437. Лим
438. Сәвзә, чамғур
439. Қапақ
440. Лампиниң пилиги
441. Каккук
442. Нағра
443. Сапан

444. Мәш, әгимәч канай
445. Юлтуз
446. Қар
447. Тухум билән жүҗә
448. Қолүлә
449. Капуста, пияз
450. Әгләк билән ун
451. Пияз
452. Ләңмән
453. Пәләмпәй
454. Тухум
455. Түгмән
456. Булут
457. Илан
458. Ис
459. Хәт, қәләм
460. Машина
461. Булут
462. Ғораз билән мекиян
463. Әрәп һәриплиридики чекитләр
464. Анар
465. Көвүк
466. Боғун, Һәрә
467. Көләңгүч
468. Аэроплан
469. Ай, Күн

470. Пақа кокириған мәзгилдә анарниң бузулиши
471. Атниң қуйриғи
472. Бөри
473. Белиқ, тоху, қоғун, сүмиләк
474. Чирақ
475. Қулақ
476. Йолвас
477. Тағниң үстидики йол
478. Су
479. Чүмүлә
480. Етилған оқ
481. Юлтуз, Ай
482. Чирақ
483. Әйнәк
484. Йочуқ, дәз
485. Муз
486. Ай
487. Там төписидә ятқан тохулар
488. Вақит
489. Муз
490. Яңақ, өрүк
491. Уйқа
492. Җигдә
493. Аптаппеләз
494. Калпукларниң бир-биригә тегиши

495. Йеңи туғулған бала, бөшүк вә икки әмчәк
496. Бала, бөшүк, әмчәк
497. Туғулған бала, бөшүк, әмчәк
498. Асман вә Йәр
499. Көз
500. Икки көз
501. Ора
502. Әгләк, ун
503. Отун билән ис
504. Панус-қамча, дәрәқ-ат
505. Илан
506. Әйнәк
507. Дүгәт, қәләм, қәғәз, хәт
508. Қомуч
509. Қушқун
510. Толун ай
511. Тиймақ
512. Тонур
513. Җигдә
514. Лаза
515. Анар
516. Бөшүк, бала, әмчәк, шүмәк
517. Әйнәк
518. Чашқан билән қапқан
519. Чашқан билән қапқан
520. Көшүк

521. Чошқа, ишт, кала вә атларниң әмчәклири
522. Қудуқ
523. Күл
524. Кепиш
525. Атниң тақиси билән михлири
526. Көшүк
527. Бөшүк
528. Жилниң 4 пәсли, 3 динай, 30 күн, кечә-күндүз
529. Һиммәтлик, адаләтлик, сехи, пак дилиқ болмақ
530. Калиниң әмчиги
531. Калиниң әмчиги
532. Ешәклик адәм
533. Төгә
534. От, дүшмән, ағриқ, билим
535. Җиназа, җоза
536. Җоза
537. Төгә
538. Тухум
539. Тәпмә чуруқниң чақи
540. Тил, сөз
541. Яңақ
542. Көмүр

13*

543. Шамал
544. Үжүм
545. Сүпүргә
546. Асман, Ай, Күн, оттуз
күн
547. Күн
548. Милтиқ
549. Чүмүлә
550. Тил, сөз
551. Йол
552. Кариз
553. Кариз
554. Қомуч
555. Илан
556. Илан
557. Тавуз
558. Телефон
559. Әгләк
560. Әгләк
561. Тийин
562. Пистә
563. Йолвас
564. Пил
565. Илан йәйдиған кирпә
566. Һуқуш
567. Гүлдүрмома, чақмақ
568. Яниң оқи

569. Чекилган
570. Тасқалған уа
571. Қатлима нан
572. Жугаз
573. Яниң оқи
574. Дәрия
575. Иштанбағ.
576. Буғдай
577. Қазан, су
578. От, очақ, ис
579. Булут, ямғур
580. Тонур
581. Түгмән, сүгән
582. Жил, һәптә вә бир һәптидики йәттә күн
583. Жил, һәптә, Ай, кечә, күндүз.
584. Жил, 12 ай, 48 һәптә, 6 ай қиш, 6 ай яз
585. Тухум
586. Төгиниң лөкчиги
587. Жуң
588. Уйқа
589. Сәвзә
590. Қулуп
591. Түкрүк
592. Авазниң садаси

593. Сада
594. Яңақ
595. Үкәр һәм тараза юлтуз-
лар
596. Чөмүч
597. Көңүл
598. Қойниң чависи
599. Еғиз, бурун, көз,
қаш, чач, пишт
600. Көсәй
601. Тонур билән нан
602. Пут, еғиз, бурун, көз,
кирпик, қаш, чач, пишт
603. Комбайн
604. Әнжир
605. Илан
606. Тошқан
607. Кәтмән
608. Чедир
609. Сиңчай
610. Юлтуз
611. Қасқан
612. Төшүк
613. Канара
614. Чирақ
615. Трактор
616. Самовар

617. Там
618. Ләгләк
619. Әгләк
620. Хәритә
621. Җигдә
622. Пил
623. Су
624. Автомобиль, самолет
625. Яңақ
626. От
627. Қалғач угиси
628. Илан
629. Исим
630. Көз
631. Уйқа

ЧӨЧӘКЛИК ТЕПИШМАҚЛАРНИҢ ҖАВАПЛИРИ

1. Рәмчи хотунниң бир қизи, йәнә бир кишиниң бир оғли болған. Рәмчи хотун кона җәмийәтниң қалаймиқанчилиғидин пайдилинип, һелиқи кишигә қизини берип, униң оғлиға өзи тегивалған. Хотун көтиривалған төрт яшлиқ оғул һәқиқәтән қизиниң балиси һәм ериниң иниси болиду.

2. Имамда башчилиқ қилиш қабилийити йоқ. Шуниң үчүн жамаәтниң күлкисигә қалған. Башчилиқ қилиш қабилийити болса, җамаәтниң алдида маңиверәтти, күлкигиму қалматти.

3. «Һәр ишни өзи билип қилиш керәк»,— дегән сөзләр билән яқса керәк.

4. Жигит шу қизниң дадиси.

5. Һәр қиз өз етини минмәй, бир-бириниң етини алмаштуруп миниду.

6. Төгә йәйдиған төгини төгичи минивалиду. Чом йәйдиған төгини униң кәйнигә чатиду. Чом төгичиниң астида болғанлиқтин, йәләлмәйду.

Адәм йәйдиған төгини әң кәйнигә чатиду.

ҺЕСАПЛИҚ ТЕПИШМАҚЛАРНИҢ ҖАВАПЛИРИ

1. 25 чоң адәм, 75 кичик бала.
2. 10 ғаз, 2 пахтәк, 88 қушқач.
3. 25 киши, 125 манта.
4. 80 момай, 16 җуган, 4 қиз.
5. Қушқач 4, чиғ 3.
6. 1 — он қадақни 2 баш қачиға қуйиду. (0—7—3)

   2—3 қадақлиқни 10 қадақлиқ қачиға қуйиду (3—7—0).

   3—7 қадақлиқтин 3 қадақлиққа қуйиду (3—4—3)

   4—3 қадақлиқни 10 қадақлиққа қуйиду (6—4—0)

   5—7 қадақлиқтин 3 қадақлиққа қуйиду (6—1—3)

   6—3 қадақлиқни 10 қадақлиққа қуйиду (9—1—0)

7—7 қадақлиқтики бир қадақни 3 қадақлиқ қачиға қуйиду (9—0—1)

8—10 қадақлиқтин 7 қадақлиққа қуйиду (2—7—1)

9—7 қадақлиқтин 3 қадақлиққа толтуриду (2—5—3)

10—3 қадақлиқни 10 қадақлиққа қуйса 5 тин тәңму-тәң бөлиниду (5—5—0)

7. Қазиниң қизи рәисниң хотуни, һәммиси үч киши.
8. Тоху 49, тошқан бир.
9. Тоху 12, тошқан 6.
10. Һәммиси болуп төрт мөшүк.
11. 36 ғаз.
12. Командир мундақ усул ойлап тапти. Авал икки бала қолваққа олтирип, нериқи қирғаққа өтидидә, бирси шу тәрәптә калдидә, йәнә бирси қолвақни һайдап, бу тәрәпкә қайтип келип, қолвақни әскәрләргә тапшуриду. Қолваққа ялғуз бир әскәр олтирип, нериқи қирғаққа өтидудә, өзи шу тәрәптә қелип, һелиқи қалған балидин қолвақни бу тәрәпкә әвәтиду. Андин икки бала йәнә буруңқидәк нериқи тәрәпкә өтүп, бирси қайтип, бирси қалиду, бир әскәр нериқи тәрәпкә кетиду. Шу усул билән бир саат ичидә һәммә әскәрләр судин өтүп болди.

13. Һәммиси — үч.
14. Сәккиз.
15. Чоңлар — бир, оттура яшлиқлар — 15, кичикләр 24.
16. Үч киши.

ХӘЛИҚ ИЖАДИ АСАСИДИКИ ТЕПИШМАҚЛАР

1. Саат
2. Компас
3. Лампа
4. Кино
5. Қәләм
6. Телефон
7. Вақит, яшлиқ
8. Китап
9. Саат
10. Көләңгүч
11. Булут
12. Һава
13. Вертолет
14. Су
15. Илим-пән

МУНДӘРИҖӘ

Мукәддимә 3
Тепишмақлар 15
Чөчәклик тепишмақлар 139
Һәсаплиқ тепишмақлар 148
Хәлиқ иҗади асасидики тепишмақлар . . 152
Тепишмақларниң җаваплири 161

Редактор — *Дж. Бусаков*

Художественный редактор *А. Гурьев*

Художник *Д. Джумабеков*

Технический редактор *М. Прокаева*

Корректор *Т. Розыбакиева*

УЙГУРСКИЕ ЗАГАДКИ
(На уйгурском языке)
Издание издательства «Жазушы» — 1966

Сдано в набор 29/X-1965 г. Издат. № 2
Подписано к печати 24/XII-1965 г. УГ10954.
Бум. тип. № 2 60×90¹/₃₂=6,125 п. л.
(Уч.-изд. 5,1 л.). Тираж 5500 экз.
Цена 22 коп.

г. Алма-Ата, Типография № 2 Главполиграфпрома Государственного комитета Совета Министров КазССР по печати.

3477-30
Lot F